

Yûsuf İle Züleyhâ Aşkının Klasik ve Modern İfadesi:

Hamdî ve Nazan Bekiroğlu Örneği

MÜNİRE KEVSER BAŞ

DR.

kevserbas@yahoo.com

Özet

Klasik Türk Edebiyatının dinî muhtevalı ürünlerinden en önemli ve yaygın örneklerinden birisi Yûsuf ile Züleyhâ hikâyesidir. Klasik edebiyatımız ile modern edebiyatımızı anlama, kavrama ve yorumlama bakımından karşılaştırmalı edebiyat yöntemleri çok işlevsel bir nitelik kazanabilecektir. Bu bağlamda çalışmamız Klasik Türk edebiyatının dini nitelikli ürünlerinden Yûsuf ile Züleyhâ hikâyesinin bir klasik dönem (Hamdî (ö.1503)'nin Yûsuf ile Züleyhâ isimli eseri) bir de modern dönem (Nazan Bekiroğlu'nun Yûsuf ile Züleyhâ isimli eseri) örnekleri üzerinden Yûsuf ile Züleyhâ aşkını karşılaştırmalı olarak incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar kelimeler: Yûsuf ve Züleyhâ, Hamdî, Nazan Bekiroğlu, karşılaştırma, mesnevî.

Abstract

The Modern and Classical Expression of Love between Yûsuf and Züleyhâ

One of the most important religious and widely read examples of Classical Turkish Literature is the story of Yûsuf and Zulaikha. Comparative literary methods in terms of understanding, comprehending and interpreting our classical and modern literature may acquire multifunctional qualities. In this context, our study aims at comparing the religious oriented example of the classical Turkish literature, the story of Yûsuf and Zulaikha by Hamdullah Hamdî (d. 1503) and its modern counterpart by Nazan Bekiroğlu, Yûsuf ve Züleyhâ.

Key Words: Yûsuf ve Zulaikha, Hamdî, Nazan Bekiroğlu, comparative literature, Masnawi.

Giriş

Karşılaştırmalı Edebiyat yeni bir metot olmakla birlikte, bilimde derinlikli ve ayrıntılara inebilen metotların önem kazandığı günümüzde önemli bir çalışma alanı ve metodu olma yolundadır. Karşılaştırmalı edebiyatın çalışma alanı, Batı edebiyatının Grek ve Latin edebiyatlarıyla münasebeti, çağdaş edebiyatların eskilerden aldıkları ve çağdaş edebiyatların birbirleriyle münasebetlerini incelemek olarak belirlenmişti.¹ Türk edebiyatında da özellikle klasik edebiyatımız ile modern edebiyatımızı anlama, kavrama ve yorumlama bakımından karşılaştırmalı edebiyat yöntemleri çok işlevsel bir nitelik kazanabilecektir. Söz konusu doğrultuda belirlediğimiz bu çalışma, Klasik Türk edebiyatının dini nitelikli ürünlerinden Yûsuf ile Züleyhâ hikâyesinin² bir klasik dönem (Hamdî'nin Yûsuf ile Züleyhâ isimli eseri) bir de modern dönem (Nazan Bekiroğlu'nun Yûsuf ile Züleyhâ isimli eseri) örnekleri üzerinden Yûsuf ile Züleyhâ aşkını karşılaştırmalı olarak ele alacaktır.

Klasik geleneğimizde bilindiği üzere hikâye için en uygun şekil mesnevîdir. Bu nedenle Yûsuf ile Züleyhâ hikâyelerinin mesnevî tarzında kaleme alındığı görülmektedir. Edebiyatımızın hamse sahibi şairlerinden Hamdullah Hamdî'nin (d.853/1449-ö.909/1503) Yûsuf ile Züleyhâ'sını H.897'de tamamladığı bilinmektedir.³ Hamdullah Hamdî'nin eseri pek çok edebiyat adamı tarafından Yûsuf ile Züleyhâ'ların en güzellerinden biri olarak kabul edilmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in hocası Akşemseddin'in oğlu olan Hamdullah Hamdî, konuyu çeşitli motiflerle süsleyerek güzel bir tarzda işlemiştir.⁴

Eser 6241 beyitten oluşan bir mesnevîdir.⁵ Eser olayların gidişatına uygun 98 başlıktan oluşmaktadır.⁶ Eser klasik mesnevî geleneğine uygun olarak Allah'a hamd ü sena ile başlamakta, tevhid, münacât, naat, nuut-i dört halifeden sonra pederini de yâd ederek eserin sebab-i inşâsından bahsetmekte ve “*Matla*’-ı *Dâsitân-ı Yûsuf aleyhisselam*” ile başlamaktadır. Hz. Yûsuf’un Kenan’daki yaşamından kesitler ile başlayan hikâye Yûsuf’un çocukluğu dönemine geçmektedir. Yûsuf’un gördüğü bir rüya, babasının ona diğer kardeşlerinden daha fazla sevgi göstermesi,

1 Karşılaştırmalı Edebiyatın tarihçesi, alanı ve metodu hakkında daha geniş bilgi için Bkz: Paul Van Tieghem, *Mukayeseli Edebiyat*, Çev: Yûsuf Şerif Kılıçel, (Ankara: Maarif Matbaası, 1943). İnci Enginün, *Mukayeseli Edebiyat*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 1992).

2 Bilindiği üzere bu hikâye Tevrat ve Kur’an-ı Kerim’de yer almaktadır. Edebiyatımızdaki Yûsuf ile Züleyhâ yazarlarının kutsal metinlerdeki izlekten yola çıktıkları görülmür. Bkz. İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân(Kur’ân Meâli ve Tefsiri)*, (İstanbul: Erkam, 2007), C.IX, ss. 8-353.

3 A.S. Levend, *Türk Edebiyat Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998), c.II, s. 108.

4 Hamdullah Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, Haz: Naci Onur, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1991), s. 913.

5 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 23.

6 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 24.

kardeşlerinin onu kıskanarak kuyuya atmaları ardından yoldan geçen bir kervandaki tacirin Yûsuf'u kuyudan çıkarması ve Mısır'da köle olarak satışa sunması anlatılmaktadır. Bundan sonraki kısım Yûsuf ile Züleyhâ'nın karşılaşması ve akabindeki olaylar çalışmamızın inceleme alanıdır. Bu kısım Yûsuf ile Züleyhâ arasındaki aşkın hikâye edildiği bölümlerdir. Bir dizi olaydan sonra Yûsuf ile Züleyhâ evlenirler. Bundan sonraki kısım ise Yûsuf'un, kardeşleriyle karşılaşması ardından babası ile kavuşmasını anlatır ve hikâye tamamlanır.

Eserin tamamını Nazan Bekiroğlu'nun eseri ile karşılaştırmak mümkündür. Ancak bu hacim olarak bir makalenin sınırlarını hayli zorlayacağından hikâyenin en dikkat çekici kısmı olan Yûsuf ile Züleyhâ aşkı inceleme alanı olarak sınırlandırılmıştır.

Nazan Bekiroğlu bilindiği üzere bir edebiyat akademisyeni olmanın yanında kendine özgü bir üslubu olan hikâye, roman ve deneme yazarıdır. Onun bu üslubu elbette tek başına bir inceleme alanı olabilecek niteliktedir. Üslubunun en dikkat çekici taraflarından biri geleneği özgün bir yorumla günümüz edebiyatına taşıyabilmesidir. İncelemeyi hedeflediğimiz Yûsuf ile Züleyhâ hikâyesini de bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Klasik edebiyatımızı oluşturan pek çok şair tarafından kaleme alınan Yûsuf ile Züleyhâ hikâyesini Cumhuriyet sonrası literatürümüzdeki örneklerinden biri Nazan Bekiroğlu'nun eseridir.⁷ Yazar, belki de artık ömrünü tamamlamış gibi görünen Yûsuf ile Züleyhâ mesnevisi geleneğini modern bir yazımla tekrar gündeme taşımıştır.

Nazan Bekiroğlu'nun eseri elbette klasik mesnevi geleneğini tıpatıp tekrarlayan bir eser değildir. Eser, her şeyden önce bir mesnevi değildir, manzum değil, mensurdur. Fakat şiirsel üslupla kaleme alınmış, lirik yanı çok güçlü bir anlatım tarzına sahip romandır denebilir. Yazar, klasik Yûsuf ile Züleyhâ mesnevilerindeki olaylar zincirine sadık kalmıştır. Eser, mesnevilerdeki tevhid, münacât kısımlarına karşılık gelebilecek "Söz Başı" adlı başlık ile başlar. Bundan sonra hikâye üç rüya üzerine bina edilmektedir.

Nazan Bekiroğlu'nun eserini incelemeyi seçmemizin bir nedeni de ilk kez hikâyenin bir kadın yazar tarafından kaleme alınmış olmasıdır. Hikâyenin kadına ait bir bakışın dilinden nasıl yorumlanacağı da merak konusudur.

Karşılaştırmamız genel olarak şekil ve üslup, üslup etkisi, tematoloji, benzerlik ve farklılıklar, eserler arasında fikir alış veriş, duyguların etkisi bakımlarından gerçekleştirilecektir.⁸

7 Nazan Bekiroğlu, *Yûsuf ile Züleyhâ*, (İstanbul: Timaş, 2009).

8 Bkz. Nezahat Öztekin, "Mukayeseli Edebiyat –Araştırma Tarihi ve Yöntem", *Turkish Studies –Inter-*

Ancak ifade etmemiz gereken bir nokta da karşılaştırmada asıl olanın ortak konunun işlenmesinde bir yazarın diğerini nasıl etkilediğini ortaya çıkarmaktan ziyade her iki yazarın da özgün tutum ve yorumlarını, eserlerine orijinallik kazandıran yönlerini yakalayabilmek olduğunu vurgulamak gerekir.⁹

1- ZÜLEYHÂ'NIN HİKÂYEYE GİRİŞİ ve RÜYALARI

a- Hamdî'nin Eserinde:

Cemâl-i cihân-ârâ-yı Yûsuf'a aleyhi's-selâm Malik arz-gâh yaptırdığı ve duhûl-i kıssa-i Züleyhâ radiyallahu anhâ (Hamdî, ss.178-180)

Hamdî'nin mesnevisinde Züleyhâ, ilk olarak bu bölümde görünür. Bu bölüm Yûsuf'un Mısır'a getirildikten sonra köle pazarında satışı sunuluşunu hikâye eder. Yûsuf ağabeylerinden yirmi dirheme satın alınmış şimdi de satışı sunulmaktadır. Ancak olağanüstü güzelliği ile hemen dikkatleri üzerinde toplayan Yûsuf'un köle olarak satılışı olayı son derece sıra dışıdır. Yûsuf'un sahibi konumundaki Malik, Yûsuf'u halkın göreceği bir arz-gâh yaptırır.

Kubbe yaptı zücâc-ı ahdardan

Çâr-rûkn üzre sâfi mermerden¹⁰

Yûsuf'un satılışına devlet ricali de beklenmektedir. İşte Züleyhâ'nın eşi Mısır azizi Şah-ı Mısır'ın hazinedarı Kıtfir de orada Yûsuf'u görmek için bir manzar-gâh yaptırmıştır. Zengin ve nüfuz sahibi Kıtfir'in eşini ise Hamdî şöyle anlatır:

Hûbluk âleminde bedr-i tamâm

Dil-rubâ cân-fezâ Züleyhâ nâm¹¹

Kıtfir eşi Züleyhâ'nın Yûsuf'u görmesi için ona haber gönderir. Çünkü o da Yûsuf'un şöhretini duymuştur. Burada ayrıca Züleyhâ'nın hanesinden izinsiz çıkamadığı da belirtilmektedir. Züleyhâ'nın güzelliğinden dolayı "şeğab(fitne uyandıran)" oluşu, bu nedenle Kıtfir'in onu sınırlandırmış olduğu ihsas edilmektedir.

Matla 'dâstân-ı Züleyhâ (Hamdî, ss.180-186)

Hamdî, Züleyhâ'yı bu şekilde hikâyeye dahil ettikten sonra *Matla 'Dâstân-ı Züleyhâ* adlı bölüm ile birlikte artık Züleyhâ'nın daha yoğun yer aldığı bölümlerin başladığı anlaşılmaktadır. Bu kısım,

Yine deryâ-yı aşk cûş etti

Oldu pür-mevc hoş-hurûş etti¹²

national Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume: 2/4, Fall 2007, s.675-676 (www.turkishstudies.net).

9 Gürsel Ayaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, (İstanbul: Say Yayınları, 2009), s. 91.

10 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 178.

11 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 180.

12 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 180.

şeklinde aşk temalı beyitlerle başlamaktadır. Aşkın insan hayatındaki yerine dikkat çekilmektedir.

*Aşktır bî karar eden feleği
Çah-ı Bâbil'de bend eden meleği*

*Dil-i bî-aşk sîne dağdır
Aşk ile olsa dost bağıdır¹³*

Leylâ ile Mecnûn'dan söz açılarak, Ferhad ile Şirin, Vâmık u Azrâ gibi büyük aşk hikâyeleri hatırlatılmaktadır. Aşkın inkâr edilemez gücü ve varlığını fark etmeyenler Kıssa-i Züleyhâ'ya yönlendirilmektedir.

Züleyhâ Mağrib'te bir ülkenin şahı Taymus adında kudretli bir hükümdarın müşteri yıldızının âyinesi kadar güzel kızıdır. Babasının gözbebeği Züleyhâ, adeta güneşten bile sakınılarak naz ile beslenerek büyütülmüş, genç kız olduğunda ise güzelliği yedi iklimde duyulmuştur. Bir prenses olarak Züleyhâ gösterişli bir yaşam sürmektedir. Hattâ:

*Yoğ iken zeyn ü zîvere hâcet
Eyledi meyl-i zîver ü zîynet¹⁴*

beytinde belirtildiği üzere belki kadın mizacı gereği hiç ihtiyacı olmadığı halde süs ve ziynete de meyillidir. Etrafında sayısız hizmetkar ve ona nazar değmesin diye her daim sihr ve efsun okuyan bir dadısı vardır.

Gül hayâl-i Yûsuf'a aleyhi s-selâm nergis-i dil-i Züleyhâ hâbda nevbet-i evvelde nigâh ettiği ve perde-i tahammülle anı penâh ettiği'dir (Hamdî, ss.186-189)

Züleyhâ bir gece hafif bir uykuda kesif bir rüya görür. Gayb sahralarını gezindiği bu rüyada gazal-i Ken'an belirir.

*Bir gönül sayd edici cân gördü
Nice cân bir güzel cüvân gördü¹⁵*

Züleyhâ bu rüya ile canevinden vurulur, ateşlere düşer. Rüyasındaki hayale bağlanır.

*Tutuşup odlara izârından
Kalmadı zerre denli vârandan¹⁶*

Sıfat-ı rûz Züleyhâ'nın müşâhade-i evvel harâretinde zâr-ı dil-sûzudur (Hamdî, ss.189-191)

Rüyadaki Yûsuf'un hayali Züleyhâ'yı amansız bir derde düşürmüştür.

13 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 180.

14 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 184.

15 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 187.

16 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 188.

Burada Züleyhâ'nın dilinden aşkını ifade eden beş beyitlik bir gazel bulunmaktadır.¹⁷

Müşâhade-i hâl-i Züleyhâ'dan rişte-i tefekkür-i haddameye tahayyür-i in'ikâd erdiği ve beyân-ı istifsâr-ı Dâye-i has ol ukdeye güşâd verdiği'dir. (Hamdî, ss.193-200)

Gazel'in ardından Hamdî mesnevîye dönmekte Züleyhâ'nın aşk hallerini anlatmaktadır.

*Aşk eser eyledi Züleyhâ'ya
Akli milkini verdi yağmaya¹⁸*

Züleyhâ artık aşk elinde çaresizdir. Züleyhâ'nın yakınları onun bu perişan halini fark ederler ve dadısı sebebini sorar. Züleyhâ rüyasını anlatıp o hayale âşık olduğunu söyler. Dadısı bu durumu cinlerin işi olarak yorumlar ve Züleyhâ'ya onlara uymamasını salık verir. Züleyhâ bunu kabul etmez. Dadısı Züleyhâ'ya kıyamaz ve her ne olursa olsun üzülmemesini ister. Ancak Züleyhâ iradesini kaybettiğini söyler. Bu durumu pederine iletirler. Pederi gelip Züleyhâ ile konuşur, Züleyhâ'nın anlattıklarına çok üzülür. Bir hükümdar olarak kızının bu halinin duyulmasını istemez.

Züleyhâ Yûsuf'u aleyhi's-selâm nevbet-i sânde hâbda gördüğü ve sarây-ı vücûduna âfet-i cünûn erdiği'dir. (Hamdî, ss. 200-203)

Züleyhâ ikinci kez benzer bir rüya görür ancak bu kez akıl sağlığı tehlikeye girer ve cinler Züleyhâ'ya musallat olur.

*Sıfat-ı rûz u pay-ı Züleyhâ'ya töhmet-i cünûn ile zincir-i zerrîn vurulduğu-
dur (Hamdî, ss.203-208)*

Hamdî'nin, Züleyhâ'nın kalbinin aşk ile kan ağladığından bahseden beyitlerinin ardından Züleyhâ'nın dilinden bir gazel bulunmaktadır.¹⁹ Ardından mesnevîye dönülmekte ve Züleyhâ'ya cinlerden korunsun diye mâr-ı zerrin(altından yapılmış yılan şeklinde halhal) sarıldığı anlatılmaktadır. Ancak bu da çare olmayacaktır. Züleyhâ'nın derdi de dermanı da Yûsuf'tur.

Züleyhâ hayâl-i Yûsuf'u aleyhi's-selâm nevbet-i sâlisede hâbda temâşa ettiğ-i ve nâm ü makâmı ma'rifeti anı bend-i cünûndan rehâ ettiğ-i'dir.(Hamdî, ss.208-211)

Züleyhâ ancak üçüncü kez aynı rüyayı gördükten, Yûsuf'u temaşa ettikten sonra cinlerin tasallutundan kurtulacak, ancak dillere düşmekten kurtulama-

17 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 191.

18 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 194.

19 Bkz. Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 204, 207.

yacaktır. Yine bir gece rüyasında Züleyhâ, Yûsuf'un hayalini görür, ona ismini ve şehri söylemesi için yalvarır. Yûsuf da:

Meskenim Mısır anun azîzi benem

Hân-ı bahtın nebât-rîzi benem²⁰

diye cevap verince Züleyhâ sevgilisine dair bir ipucu bulmanın heyecanı ile biraz rahatlar. Pederi ve etrafındakilerde umutla bu habere sevinirler. Artık Züleyhâ için “Mısır” ve “aziz” kelimeleri adeta kutsallaşmış ve sevinç kaynağı olmuştur.

Sıfat-ı rûz (Hamdî, ss.211-212)

Züleyhâ bundan sonraki günlerini daha çok derd ve gözyaşı, biraz da umut ile bekleyerek geçirir.

Yedi iklim pâdişahları Züleyhâ'yı isteyi Mağrib'e resûl irsâl ettikleridir (Hamdî, ss.212-216)

Bu arada evlenme çağında ve güzelliği dillere destan Züleyhâ gün geçmez ki, son derece cazip evlenme teklifleri almasın. Ne var ki o bunların hiçbirine ilgi göstermez. Mısır azizinden bir haber bekler. Ancak beklediği haber gelmeyince Züleyhâ kahrolur. Kızının haline üzülen pederi “ondan haber gelmediyse ben ona haber göndereyim” der. Çünkü aşta utanma yoktur. Yine Züleyhâ'nın dilinden bir gazelin²¹ ardından mesneviye dönülmektedir. Bu arada bir rubâi yer almakta ve rubâide ehl-i aşkın utanmazlıkla itham edilemeyeceği ifade edilmektedir.²²

Taymus Mısır'a kâsid gönderdiğiidir (Hamdî, ss.217-221)

Taymus bir mektup yazarak Züleyhâ'nın halini arz eder. Bu dünya güzelini günde bin talip isterken onu adeta Mısır'ın toprağının çektiğinden söz eder ve derde şifa bir cevap beklediğini bildirir. Hediyeler hazırlatıp mektubu elçi ile Mısır'a gönderir.

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Züleyhâ'nın Rüyası (Nazan Bekiroğlu, ss.59-62)

Nazan Bekiroğlu'nun Yûsuf ile Züleyhâ'sında hikâye, üç rüya üzerine bina edilmektedir. Yûsuf'un rüyası, Züleyhâ'nın rüyası ve Firavn'ın rüyası. “Züleyhâ'nın Rüyası” başlıklı bölüm bu makalede incelenmesi hedeflenen konunun en yoğun karşılık bulduğu kısımdır. İlk Bölümde Züleyhâ'dan hiç bahsedilmemektedir. Son kısımda ise çok ufak tefek değinmeler görülmektedir.

Üçüncü bölüm, Züleyhâ'nın hikâyeye dahil olduğu ve Yûsuf ile Züleyhâ aşkının en yoğun olarak yer aldığı bölümdür. Bu bölüm Züleyhâ'nın genç kız

20 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 210.

21 Bkz. Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 215.

22 Bkz. Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 216.

iken gördüğü bir rüya ile başlamaktadır. Züleyhâ Mısır'ın en zengin ve en soylu saraylarının birinde doğup büyümüş, güzelliği dillere destan bir genç kızdır. Anne ve babasının büyük bir sevgiyle büyüttüğü Züleyhâ birçok gencin gönlünü kaptırdığı, birçok şehzadeye, hükümdara hüsrana kapısıdır. Çünkü Züleyhâ aldığı birçok cazip evlilik teklifinin hiçbirine evet demez. Çünkü Züleyhâ'nın gönlünün yazgısı vardır. Züleyhâ, hikâyenin ilk bölümünde anlatılan Yûsuf'un o meşhur rüyasını gördüğü gece bir rüya görür. Rüyanın içinde bir rüya daha vardır. Rüyada çöllerin göklerinden gelen bir ay aydınlığı tam on dördünde, tam Züleyhâ'nın başının üzerinden geçerken, Züleyhâ aniden kocaman ve parlak mavi ışıklar saçarak ufuktan doğan çok köşeli bir yıldız dönüşmekte ve çöllerden gelen ayın aydınlığının içinden geçmektedir.

Züleyhâ uyandığında bir çarpıntı hisseder yüreğinde. Bir hatırlayıştır bu esasen. Züleyhâ uzak bir hatıradan kalbine dolan bir tamamlanma hisseder. Bu tamamlanma gerçekleşmezse hep eksik kalacağını bilir. Artık tek bildiği o beklediğinin çöllerden geleceğidir. Rüyasını dadısına anlatır. Dadısı, Züleyhâ'ya ilginç bir sezgiyle “dikkat et, yanılmayasın” der.

Değerlendirme

Yûsuf ile Züleyhâ hikâyesinin en önemli motiflerinden birisi olan hikâyenin rüya üzerine kurulduğu ve olay akışında rüyaların öneminin her iki eserde de konumunu koruduğu görülmektedir. Her iki hikâyede de Züleyhâ ilk olarak Yûsuf'u rüyasında görür ve ona âşık olur. Yine her iki yazarın da üzerinde durduğu bir husus aşkın esasen bu dünyaya ait değil insanın bu dünyaya gelmeden evvel ruhen âşık olduğu meselesidir. Hamdî, Züleyhâ'nın dilinden aktardığı gazele,

*Kalû belâda ekti çü tohm-ı belâ-yı aşk
Bitirdi âb-ı derd ile ben bî-nevâ-yı aşk²³*

beytiyle başlar ve aşkın ezeli âlemden bir tanışıklık olduğunu belirtmiş olur.

Nazan Bekiroğlu da aynı şekilde Züleyhâ'nın Yûsuf'u rüyasında görüp âşık olmasını “Bir hatırlama... Uzak bir hatıradan kalbine, kalbinden bütün vücuduna ve ruhuna dolan bir tamamlama... Bir yazarın bir bütünü oldurmak üzere bulunduğu öbür yarımı”²⁴ olarak tasvir etmekte, aşkı bir hatırlama olarak belirlemektedir. Hattâ yazar aşkın bir yazgı olduğunu ifade eder. “Koydular adı kendinden konulmuş bu bilişin adını.”, “Züleyhâ'ya görünen, Züleyhâ'nın yazgısı”.

Hamdî'de aklın insana kendisini kaybettirdiğini ifade eder.

*Gördü çün kameti hayâlini ol
Dikti cânda belâ nihâlini ol*

23 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 191.

24 N. Bekiroğlu, *Yûsuf ile Züleyhâ*, s. 61.

*Tutuşup odlara izârından
Kalmadı zerre denli vârandan*²⁵

*Aşk eser eyledi Züleyhâ'ya
Akli mülkini verdi yağmaya*²⁶

*Dedi nidem bir kâr elinde değil
Gitti sabr ihtiyâr elinde değil*²⁷

beyitlerinde hep bu anlayışın izleri görülmektedir.

Bu değerlendirmede dikkate değer noktalardan biri de Hamdî'nin eserinin genel üslup olarak masalsi öğelere yer vermesi hikâyeyi efsanevî bir karaktere büründürmektedir. Örneğin bu ilk kısımda görüldüğü üzere Hamdî, Züleyhâ'nın Yûsuf'u rüyasında gördükten sonra cinlerin tasallutuna uğradığından, ardından onu korumak için ayağını mâr-ı zerrin takıldığından, hatta çocukken dadısının onu korumak için sihr ü efsun okuduğundan bahsetmektedir. Nazan Bekiroğlu'nun eserinde bu türden bir yaklaşım görülmemektedir. Belki her iki eserde dönemlerindeki genel teâmülü tercih etmişlerdir. Nazan Bekiroğlu'nun dönemi metafizik olanın oldukça sınırlı olarak sanat eserlerine yansıdığı bir dönemdir. Bu da eserin ve olayların akışının oldukça insanileştiği bir üslubun tercih edilmesi sonucuna götürmüştür. Elbette bu da çok güçlü bir argümandır. Çünkü olağanüstü değil beşer-insan da büyük aşklara talip olabilir, görüşünün işlendiğini söyleyebiliriz.

Her iki esere olay örgüsü açısından baktığımızda ufak tefek farklılıklar vardır. Hamdî'nin eserinde Züleyhâ, Mağrip sultanının kızıdır. N. Bekiroğlu'nun eserinde ise Mısırlı zengin bir ailenin kızıdır. Bir diğer fark, Züleyhâ rüyasında Yûsuf'a âşık olunca Mısır azizinin Züleyhâ'ya talip olmasını beklerler, gelen olmayınca kızının perişan haline dayanamayan baba Mısır azizine kendisi elçi gönderir. N. Bekiroğlu'nun eserinde ise Mısır azizi Züleyhâ'ya talip olur, babası da bu evliliği arzu edip Züleyhâ'nın kabul etmesi için teşvik eder.

2-ZÜLEYHÂ'NIN MISIR AZİZİ İLE EVLENMESİ

a- Hamdî'nin Eserinde:

*Resûl-i Mısır Mağrib'e gelip ammâre-i Züleyhâ ile ma'mur ettiği alıp
Mısır'a gittiğidir.* (Hamdî, ss.221-226)

Mektubu alan Mısır Azizi sevinçten dans eder. Daha görmeden, Züleyhâ'ya âşık olur ve Züleyhâ'yı gelin olarak getirmek üzere şaşaalı bir hazırlık yaptıra-

25 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 188.

26 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 194.

27 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 198.

rak Mağrib'e elçiler gönderir. Mağrib'te büyük bir ziyafet verilir ve görkemli bir tahtirevan hazırlanır. Bu şaşalı konvoy Züleyhâ'yı alarak Mısır'a doğru yola çıkar. Mısır'a yaklaştıkça Züleyhâ'nın kalbi duracak gibi olur.²⁸

Sıfat-ı rûz-ı bahâr ve Kıtîr kudûm-i Züleyhâ'ya muttali' olduğu ve istikbâl-i cüyûş ile sahrâ-yı Mısır'a deryâ-yı ceşş dolduğudur (Hamdî, ss.226-229)

Mısır Azizi, gelin konvoyunu karşılamağa gelir.

Züleyhâ Aziz'e şikâf-ı haymadan nigâh ettiği ve çarh elinden nâle vü âh ettiğidir. (Hamdî, ss.229-232)

Bu arada sabrı taşan Züleyhâ tahtirevanın perdesini delerek Aziz'i görür ve bütün dünyası yıkılır. Çünkü onun rüyasındaki sevgilisi olmadığını anlar. Bunca çektiği sıkıntının boşa gittiğine âh ü figan eder, bahtsızlığına üzülür ve şöyle dua eder:

Varlığım seyl-i hayret almıştır

Neye sunsam elime gelmiştir:

Tanrın için beni esirge felek

Cevr-i devrinden et dilimi dilek

Elime vermedi çün ol yâri

Elim ağyara vermesin bâri²⁹

Gerçek sevgilisine ulaşamamıştır madem bedeninin korunmasını diler. Züleyhâ böylesine yıkılmışlık içindeyken gayb âleminden bir ses gelir ve ona sabretmesini rüyasındaki azizin bu olmadığını ama ona bir kilit olduğunu söyler. Biraz teselli bulan Züleyhâ'ya düşen artık sabırdır.

Kıtîr arûs-ı dil-ârâyı yani Züleyhâ'yı Mısır'a getirip ehl-i Mısır istikbâl edip imârî arûsa dest-i i'zâz ile cevâhir nisâr ettikleridir (Hamdî, ss.232-236)

Bu arada Züleyhâ'yı karşılamının heyecanı içindeki Kıtîr, onu Nil etrafında toplanan Mısır halkına tanıtır. Kıtîr, Züleyhâ'nın başından o kadar çok cevahir saçar ki Nil'in suları görünmez olur. Züleyhâ'yı azizin onun için yaptırdığı saraya götürüp yine onu için hazırlanan tahta oturturlar ona birbirinden değerli mücevherler sunarlar. Ama bunların Züleyhâ için hiçbir değeri yoktur.

Züleyhâ firkat-i Yûsuf'da ömr geçirdiği ve râh-ı maksûda dide-i ümîd tutup câna sabr zehrini içirdiğidir. (Hamdî, ss.236-241)

Aziz, Züleyhâ'ya büyük bir aşk duyar ama asla ona ulaşamaz. Belki Züleyhâ'nın eski hastalığından belki başka bir sebepten Züleyhâ'ya sahip olamaz. Hamdî bir rivayete göre, bir peri kızının kendini Azize verdiğini ve

²⁸ Bkz. Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 225.

²⁹ Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 231.

Züleyhâ'yı koruduğunu belirtmektedir. Züleyhâ ise hâlâ içinde firkat acısı ve hâtifden gelen sesin tesellisiyle sabretmektedir.³⁰

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Züleyhâ'nın Yanılgısı (N. Bekiroğlu, ss.63-65)

Aradan zaman geçer. Mısır'ın Azizi taliptir Züleyhâ'ya. Babası Züleyhâ ile konuşur: “Kızım! Seni evet demeye asla zorlamam. Ancak bir gün birine evet diyeceksen bu uygundur. Seni izzet ve ikbal dolu bir yaşam bekliyor. Hem istemem uzaklara gidesin.” Züleyhâ azizi görmek ister ve onu görünce çok etkilenir. Genç, yakışıklı, güven verici haliyle Potifar'ı rüyasında gördüğü sevgilisi zannederek teklifi kabul eder ve görkemli bir düğünle evlenirler. Ne var ki bu evlilik Züleyhâ'nın beklediğini getirmez. Yazarın ifadesiyle “Züleyhâ bir uzun nâme; Potifar'ın okuması yazması yoktur”. Dadının sezgisi doğru çıkar, Züleyhâ yanılgıdır. Ama gene de sözünü tutar, söz vermiştir bir kere. Kendini avutmaya çalışır: “Ben bana yeterim senin yetmediğin yerde” diyerek kendisini teselli eder. Ama Züleyhâ, kendi içinde, kendinden habersiz kendi elmasını yontup duran yontucunun henüz farkında değildir.

Öykü : Dilenci ve Züleyhâ

Züleyhâ'nın Gülümsemesi (N. Bekiroğlu, ss.66-67)

Yazar, bu bölümde Mısır'daki bir deyimden söz açmaktadır. Buna göre, Züleyhâ bir gün tahtirevanla sokaklardan geçerken bir meczup bütün engelleri aşmış tahtirevanın önüne dikilir. Züleyhâ tül cibinliği aralayarak bakar. Meczup, Züleyhâ'nın yüzüne bakar ve “Sevindir beni” der. Ancak uzatılan keseyi kabul etmez. Onun isteği bambaşkadır, “Sevindir beni Züleyhâ, bana gülümse” der. Züleyhâ dikkatle bakınca meczubu tanır. Bu daha önce reddettiği bir ordu komutanıdır. Züleyhâ usulca gülümser, meczup başını eğerek çekilir. O günden sonra Mısır lisanına sadaka vermek anlamında bir deyim yerleşir: “Züleyhâ'nın gülümsemesi”

Değerlendirme

Hamdî, eserinde Züleyhâ'nın Mısır'a gelin götürülme merasiminde, Kıtıfır'ın konvoyu karşılamaya gelmesi sırasında Züleyhâ'nın tahtirevasın perdesini delerek artık sabrının zorlanmaktan dayanamadığı anda Mısır'ı görmek ister. Aziz'i gördüğü anda dünyası yıkılır. Çünkü rüyasındaki Mısır azizi bu değildir. Çok üzülür ve bedeninin korunması için dua eder ve bu arada gaipten bir ses onu teselli eder, o da sabreder.

30 Bkz. Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 237.

N. Bekiroğlu ise aynı temayı Hamdî’den farklı olarak masalsi fevkalâdelikten uzak bir tavırla, insanîleştirerek anlatmaktadır. Rüyasındaki hayalin Kıtıfır olmadığını önceden farkedemez Züleyhâ. Kıtıfır onu etkilemiştir. Ancak zaman geçtikçe Züleyhâ onun ruhunun karşılık olacak olmadığını anlar. Ancak o verdiği sözü tutması gerektiğini düşünecek kadar asalet sahibidir. Elbette yazar burada Züleyhâ’nın iffet ve namus kavramlarından uzak biri olmadığına da bir alt metin vurgusu tapmaktadır. Söz vermiştir madem kendisini avutmalıdır. Ancak Yazar, Züleyhâ’nın iradesinin üstünde bir “iradenin” onu kalbinde bir elmas yonttuğunu anlatıma sıkıştırır. Gene vurgular ki, aşk bir yazgıdır.

3- ZÜLEYHÂ’NIN YÛSUF İLE KARŞILAŞMASI ve ZÜLEYHÂ’NIN KÖLESİ YÛSUF

a- Hamdî’nin Eserinde:

Bu anlatılardan sonra Hamdî tekrar genel akışa, Yûsuf’un satışı arz edildiği yere döner ve artık Züleyhâ’nın Yûsuf’u görme vaktinin geldiğini söyler.³¹

Mâh-ı Ken ’ân aleyhi ’s-selâm arz-gâh-ı cemâlde cemâlin arz edip ve Mihr-i Mağrip ana mukabil olup pür-tâb-ı câm ma ’rifetiyle mest ü harâb olduğudur. (Hamdî, s.241-249)

Yûsuf’u seyran etmek üzere manzar-gâhına gelen Züleyhâ, Yûsuf ile karşılaşacaktır. Süslenip hazırlanarak satışı sunulan Yûsuf’u gören Züleyhâ daha ilk bakışta tanır ve heyecandan düşüp bayılır. Kendisine gelince dadısının Yûsuf’a şöyle söylemesini ister:

*Diyetin kim aziz-i Mısr zeni
Diler alıp oğul edine seni*

*Müşteri olur ise ger ağyâr
Olmasın râzı ol kamer zinhâr³²*

Dadı, Züleyhâ’nın dileğini iletir ancak Yûsuf’un cevabı ilginçtir.

*Ki Züleyhâ ’ya benden eyle selâm
Bilirem hâlini ne ise tamâm*

*Çün bile hâl-i âşıkı dildâr
Bi-vesile olur kamu bâzâr*

*Yedi yaşında çün o bedr-i cemâl
Oldu nakşın hayâlim ile hilâl*

31 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 240.

32 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 246.

*Ben dahi anı görmüş idim o dem
Sîneme dâğın urmuş idim o dem*

*İlle yoktur bize mecâl-i visâl
Çok belâ çekmeyince bir nice sâl³³*

Bu ezelden yazılmış olsa da zor bir aşktır. Bu haber kendisine ulaşınca üzüntüye gark olur Züleyhâ ve hüzün dolu şiirler söyler. Burada Züleyhâ'nın dilinden bir gazel daha yer almaktadır.³⁴

Mâh-ı Ken'ân-ı aleyhi's-selâm satmağa dellâllar nidâ ettiği ve Mihr-i Mağrib şûra ettiği'dir (Hamdî, ss.249-253)

Bu arada pazarlık kızıdır. Yûsuf'un kıymeti arttıkça artar. En son Züleyhâ'da kalır mezad. Azize ise "Bizim oğlumuz olmadı, bu bizim oğlumuz olsun" diyerek açıklamada bulunur. Kıtîr'in durumu kabullenmekten başka çaresi yoktur. Yûsuf'u alır ve Züleyhâ'ya hediye eder.

Hazret-i Müteâl cell-i celâle cemâl-i Yûsuf'u aleyhi's-selâm Mâlik'e ba'de'l-akd ayân ettiği ve Yûsuf ana özünü beyân ettiği'dir (Hamdî, ss.253-256)

Köle tüccarı Mâlik, Yûsuf'u sattıktan sonra onda bir fevkaladelik olduğunu fark eder. Ancak iş işten geçmiştir. Mâlik burada az bir menfaate tamah edip büyük hazineleri elden kaçıran insanın sembolü olarak sunulmaktadır. Ardından Mâlik'in dilinden hatasını ve pişmanlığını ifade eden bir gazel yer almaktadır.³⁵ Ayrıca burada bir de rivayete yer verilmektedir. Buna göre Yûsuf halini Mâlik'e belli etmiş, o da bu yüzden Mısır Azizi Kıtîr'den Yûsuf için kendisini aldığı fiyattan -yirmi dirhem- fazlasını almak istememiştir.³⁶

Dâstân-ı Bâzığa binti Melik Tâbur Ari (Hamdî, ss.256-263)

Hamdî Yûsuf'un satışa sunulduğu olayı sırasında meydana gelen bir durumdan da bahsetmektedir. Yûsuf Mısır'a getirilince daha satışa sunulmadan güzelliği nam salmıştır. Bu namı duyanlardan biri de Melik Tâbur Arî'nin kızı Bâzığa'dır. Büyük ve nüfuzlu bir ailenin kızı olan Bâzığa çok da güzeldir. O da Yûsuf'u görmeye gelir pazara. Yûsuf'un güzelliğini görünce çok etkilenir ve Yûsuf'a medh ü senâlar eder ve bu güzelliği yapan kimdir? Diye sorar. Yûsuf Allah'ı anlatır ona ve bu güzelliğe takılıp kalmamasını söyler.³⁷

*Gönlünü akse verme ey mağrûr
Ki olur aks âkibet bî-nûr*

33 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 247.

34 Bkz. Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 248.

35 Bkz. Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 254.

36 Bkz. Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 256.

37 Bkz. Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 260.

*Asla sa'y et safâ dilersen eğer
Asla vasl ol bekâ dilersen eğer*³⁸

Bâzıga gerçekten çok etkilenir ve Hakk'ı bulur:

*Gûş edicek bu sırrı o dânâ
Kalbini rûşen etti aşk-ı Hüdâ*

*Köprüsünden geçip mecâzın o dem
Bastı râh-ı hakikat üzre kadem*³⁹

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Yûsuf Pazarda (N.Bekiroğlu, ss.68-70)

Nazan Bekiroğlu'nun eserinde Yûsuf'un pazarda köle olarak satılışı ve bu olayın özgün tarafı üzerinde durulmaktadır. Mısır'daki esir pazarı daha önce böyle mezat görmemiştir. Yûsuf, bütün güzelliği ile pazarı aydınlatan küçük bir çocuktur. Mısır'da hali vakti yerinde herkes Yûsuf'a talip olur. Yûsuf'un fiyatı arttıkça artar. Züleyhâ'nın eşi Potifar da Züleyhâ'ya bir köle almak niyetiyle pazardadır. Yûsuf'a bakar ve "Mısır'ın en güzel kadını bende, Mısır'ın en güzel kölesi de onda olmalı" diye geçirir içinden. Böylece Yûsuf ağırlığınca altın, gümüş, inci, amber ve müşk ile tartılarak Potifar'a satılır. Yûsuf'un boynuna vasfı yazılıp asılır: "Züleyhâ'nın kölesi"

Değerlendirme

Her iki eserde de Yûsuf'un pazarda satışa sunulması fevkalâde olarak anlatılmaktadır. Yûsuf'un satılışı tıpkı Yûsuf'un kendisi gibi sıra dışıdır. Yûsuf çok özel bir tarzda halka arz edilir.

Hamdî'nin eserinde Yûsuf ile Züleyhâ ilk görüşte birbirlerini tanırlar. Hatta Züleyhâ heyecandan düşüp bayılır. Dadısıyla ona haber iletir. Yûsuf da ona cevap verir. Nasıl Züleyhâ kendisine âşık ise kendisinin de Züleyhâ'ya âşık olduğunu söyler. Ancak, kavuşmalarının pek kolay olmayacağını bildirir. Yine aynı vurgu görülmektedir. Aşk ezelden yazılmış bir yazgıdır. Bu da Hamdî'nin üslubunun genel havası içerisinde değerlendirilmelidir. Daha insanî ve gerçekçi bir yaklaşımı olan N. Bekiroğlu'nun eserinde böyle bir durum yoktur.

Nazan Bekiroğlu'nun eserinde Yûsuf'u Potifar Züleyhâ'ya hediye olarak satın alır.

38 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 261.

39 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 262.

Hamdî ise Yûsuf'u Züleyhâ'ya satın aldırır. Hatta biraz da kadınların hilekâr tavırlarının bir örneği olarak, kocası Potifar'ı kandırır. Yûsuf'u çocukları olsun diye almak istediğini söyler. Çocukları olmadığı için Potifar mahcupiyetle durumu kabullenir.

Hamdî'nin eserinde yer alan Dâstân-ı Bâzığa adlı bölümde anlatılan hikâye Nazan Bekiroğlu'nun eserinde yer almamaktadır.

4- ZÜLEYHÂ'NIN YÛSUF'A BÜYÜK İHTİMAM GÖSTERMESİ, YÛSUF'UN BÜYÜMESİ

a- Hamdî'nin Eserinde:

Züleyhâ Yûsufu için aleyhi's-selâm miyân-ı hıdmete kemer-i sa'y ü himmet bağladığıdır (Hamdî, ss.263-267)

Züleyhâ, Yûsuf'u aldıktan sonra tüm vaktini Yûsuf ile geçirir. Onu giydirir, kuşatır, süsler, ona hikâyeler masallar anlatır, büyük bir ihtimam gösterir.

Yûsuf Aleyhi's-selâm Züleyhâ'ya kıssa-i çâhı beyân kıldığı ol dahi anı kendinin ol demde bî-sebeb gussasına muvâfık bulduğudur (Hamdî, ss.267-269)

Yûsuf Züleyhâ'ya kuyudaki hikâyesini anlatır. Züleyhâ o vakitlerde kendisinin de kederli olmasını bu olaya muvafık bulur.

Yûsuf Ya'kûb'a aleyhi's-selâm haber gönderdiğiidir ol A'rab ile ki zemîn-i Ken'ândan sevâd-ı Mısır'a gelmişti ve hâl-i Yûsuf'a muttali olmuştu (Hamdî, ss. 269-279)

Burada Yûsuf Kenân diyarından gelen biriyle babasına haber gönderdiğinden bahsedilmektedir. Adam haberi götürür ancak kardeşleri adamı yalanlarlar, Yûsuf'u kurt kaptığı konusunda ısrar ederler.

Yûsuf aleyhi's-selâm çobanlık temennâ ettiği ve Züleyhâ anun esbâbın müheyyâ ettiğiidir (Hamdî, s.279-281)

Bir zaman sonra Yûsuf çobanlık yapmak ister. Yûsuf'un her dilediğini seve seve yapan Züleyhâ gerekli şartları hazırlar. Yûsuf bir süre çobanlık yapar.

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Yûsuf'un Züleyhâ'nın Yanında Büyümesi (N.Bekiroğlu, ss.71-72)

Nazan Bekiroğlu'nun eserinde Yûsuf ile Züleyhâ, ilk karşılaşmalarında birbirlerini tanımazlar. Züleyhâ gördüğü düşler çıkmamış genç, güzel ve mutsuz bir kadındır. Yûsuf ise güzel bir çocuk. Birbirlerine yazgılıdır ama henüz bunun farkında değildirler. Züleyhâ Yûsuf'u görünce "Allahım bu ne güzel çocuk!" diye şaşırır ve onu çok sever. Yûsuf'a büyük özen ve sevgi gösterir, giydirir, süsler, ona masallar anlatır.

Değerlendirme

Hamdî'nin eseri ile N.Bekiroğlu'nun eseri karşılaştırıldığında hikâyenin genel omurgası aynı olmakla birlikte Hamdî'nin eserinde ana olayın çizgisinin yanında pek çok küçük olay eklenmektedir. Bu bölümde de N.Bekiroğlu Bir bölümde Yûsuf'un Züleyhâ'nın yanında büyümesinden bahsederken, Hamdî bu tema çerçevesinde Yûsuf ile Züleyhâ'nın sohbetlerini, Züleyhâ'nın Yûsuf'a çok hizmet ettiği, özen gösterdiği, Yûsuf'un Züleyhâ'ya daha evvel başından geçenleri, kuyu olayını anlattığı bölümler görülmektedir. Yine Yûsuf'un çobanlık yapmak istediği ve Züleyhâ'nın gerekli şartları hazırladığı gibi olaylar N.Bekiroğlu'nun eserinde görülmemektedir. N.Bekiroğlu bu süreçte Züleyhâ'nın içinde büyük bir boşluk olduğunu ve Yûsuf'un bu boşluğu doldurduğu, Züleyhâ için bir oyalanma bir avuntu olduğu belirtmektedir.

5- ZÜLEYHÂ'NIN YÛSUF'TAN VUSLAT İSTEMESİ VE YÛSUF'UN REDDETMESİ

a- Hamdî'nin Eserinde:

Züleyhâ yüz cân ile visâl-i Yûsuf'a aleyhi's-selâm talib olduğu ve Yûsuf aleyhi's-selâm dahi andan müstağni ve hârib olduğudur (Hamdî, ss.281-284)

Gün geçtikçe Yûsuf daha da güzelleşir ve olgunlaşır. Züleyhâ adeta yüz can ile visal-i Yûsuf'a talip olur. Fakat Yûsuf kendini günahattan sakınır.

*Çün Züleyhâ edeydi sohbe hîz
Yûsuf asardı perde-i perhîz*

*Çün Züleyhâ uraydı cânına dâğ
Yûsuf andan kaçıp bulurdu ferağ*

*Çün Züleyhâ ede ol aya nazar
Yûsuf eylerdi püşt ü pâya nazar⁴⁰*

Burada ayrıca Yûsuf'un dilinden sabır temalı bir gazel yer almaktadır.⁴¹

Züleyhâ'dan Dâye-i hâs-demi visâlde pür-gam ve rüz-ı müşâhade-i dîdesi pür-gam olduğunu istifsâr ettiğiidir (Hamdî, ss.284-287)

Züleyhâ Yûsuf'un reddi ile gama gark olur. Dadısı durumu fark eder. Züleyhâ'nın derdine birlikte çare ararlar.

Yûsuf'a aleyhi's-selâm Züleyhâ dâye gönderip taleb-i likâ ettiğiidir ve ol andan vech-i istignâ gösterip ibâ ettiğiidir (Hamdî, ss.287-289)

40 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 283.

41 Bkz. Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 284.

Dadı kalkıp Yûsuf'a gider ve Züleyhâ'nın ahvalini anlatır.

Lutf ile yap dilin Züleyhâ'nın

Ki oluptur ezelden eyvânın

Bir nice def'a verdi yoluna cân

Sana hükm-i revâdır olsa revâ

Çünkü aşkınla kestiler göbeğin

Kesme elden anun ümîd eteğin⁴²

Züleyhâ'nın talebini yineler. Yûsuf ise kendisinin bir köle olduğunu Züleyhâ'ya denk olamayacağını ayrıca peygamber soyundan geldiğini, ismet-sizliğin kendisine yakışmayacağını, Züleyhâ'nın uzak durmasını söyler.

Sadr-ı sînemde sırr-ı İsrâîl

Vere mi ma'siyet yoluna sebîl

De Züleyhâ'ya benden olsun dür

Beni tutsun kerem kılıp ma'zûr⁴³

Züleyhâ huzûr-ı Hazret-i Yûsuf'a aleyhi's-selâm varıp arz-ı şevk ettiği ol dahi ana pend edip şevkından avk ettiği'dir. (Hamdî, ss.290-294)

Ancak Züleyhâ'nın derdi vazgeçilesi değildir. Bizzat kendisi kalkıp gider Yûsuf'a olan aşkını bir gazelle dile getirir:

Diler idim ki edem derdime dermân seni ben

Eyledin derd ile dermânda vü hayrân beni sen

Diler idim ki edem vaslında mihmân seni ben

Eyledin yâr-ı belâ hem-dem-i hicrân beni sen

Diler idim ki edem cânıma cânân seni ben

Eyledin mihnet ile bî-dil ü bî-cân beni sen

Diler idim ki kokam çün gül-i reyhân seni ben

Eyledin bülbül-i hayrân gibi nâlân beni sen

Diler idim ki edinem ferâh-ı cân seni ben

Eyledin gussa ile mûnis-i efgân beni sen⁴⁴

Gazeli dinleyen Yûsuf da ağlar. O da Züleyhâ'ya âşıktır çünkü. Hattâ Hamdî eserinde gerçek âşığı Yûsuf olarak ihsas eder. Yûsuf Züleyhâ'yı teselli

42 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 286.

43 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 289.

44 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, ss. 290-291.

etmeye çalışır. Kendisini seven herkesin başına türlü belâlar geldiğini söyler. Bir köle olarak satılmasına babasının sevgisinin sebep olduğundan söz eder. Ondan istemediği bir şeyi yaptırmamasını talep eder.

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Züleyhâ'nın Yûsuf'u Hatırlaması (N.Bekiroğlu, ss.73-74)

Zaman geçer. Yûsuf büyür, olgun bir erkek olur. Bir gün “Yûsuf’un kokusu” dokunur Züleyhâ’nın ruhuna, sonra sesi. Züleyhâ Yûsuf’u hatırlar böylece. Nazan Bekiroğlu’nun burada özellikle bir noktayı vurguladığını görmekteyiz. Züleyhâ’nın Yûsuf’u ilk hatırlaması tensel bir hatırlamadır. Zamanla tenden cana, candan tene dönecek olan döngü içinde ilk hatırlayış tenin eksik bir basamakta uyanmasıdır. Yürünecek çok yolu vardır Züleyhâ’nın. Henüz Züleyhâ’nın aşkı Yûsuf’un gözleri, elleri ve alnından ibarettir.

Yûsuf’un Gözleri, Elleri ve Alnı İçin Kaside

Önce: Yûsuf’un Gözleri (N.Bekiroğlu, s.75)

Sonra: Yûsuf’un Elleri (N.Bekiroğlu, ss.76-77)

En Son: Yûsuf’un Alnı (N.Bekiroğlu, ss.78-79)

Nazan Bekiroğlu burada Züleyhâ’nın dilinden Yûsuf’un gözleri, elleri ve alnı için manzumelere yer verir.

Züleyhâ’nın Gelecek Zamanlara Seslenmesi (N.Bekiroğlu, ss.80-83)

Nazan Bekiroğlu’nun hikâyesinin en özgün ve belki de en orijinal bölümlerinden birisi Züleyhâ’nın gelecek zamanlara seslenmesidir. Züleyhâ yazılmış ve yazılacak olan bütün aşkların ve aşk hikâyelerinin kadın kahramanlarına seslenir. Leyla’yı, Şirin’i ve Aslı’yı hatırlatır. Onların hanım hanımcık, akıllı uslu klasik genç kız hallerinin tersine kendisinin alnına yazılanın diğer kadınlarinkinden farklı olduğunun farkındadır.

“Hepiniz düz yollarda, sakın ve güvenli bir yaşamın kollarındasınız, bense derin bir kuyunun başındayım. Fethedilen değil fethe kalkışan olarak kalacak geçmiş ve gelecek zamanlara adım. Acım acınızdandan, gücüm gücünüzden çünkü çok daha fazla.” “Bana yazılansa, benim alnıma, Yûsuf’un gömleğini arkadan yırtmak boydan boya”

Diğer kadın kahramanların yazgıları iffetlidir hep, eteklerindeki çamuru akıtmak için çaba harcamalarına gerek yoktur. Ama Züleyhâ öyle midir? Züleyhâ önce yazgısını yüklenecek, sonra yazgısından iffet çıkaracaktır. Ama yine de Züleyhâ bu yazgının kendisine ağır bir yük yüklemesinden söz etmekle birlikte bir yandan da biraz da gururla “Aşk benim hakkım” diyebilme cesaretindedir.⁴⁵

⁴⁵ Nazan Bekiroğlu, *Yûsuf ile Züleyhâ*, ss. 80-83.

Değerlendirme

Hamdî'nin eserinde Yûsuf büyüdükçe ve güzelleştikçe Züleyhâ'nın aşkı talebe dönüşmekte, Yûsuf ise iffetini korumaktadır. Züleyhâ Yûsuf'a dadısı ile haber gönderip görüşme talep eder. Yûsuf ise iffetini koruma gayretindedir.

N.Bekiroğlu'nun eserinde ise Yûsuf büyüüp olgun bir erkek olunca Züleyhâ ona âşık olur, daha doğrusu, ezeldeki yazgısını hatırlar. Yazar bu hatırlamaya henüz yeterince olgun bir aşk olarak nitelememektedir. Çünkü Züleyhâ'nın Yûsuf'u hatırlamasında tensel ilgi ön plandadır. Yazarın ifadeyle aşkın bu basamağı henüz “eksik kalan basamaktan” ibarettir. Dikkat edilirse eserdeki aşk serüveni tasavvufî aşk anlayışı çerçevesinde bir mecra izlemektedir. Mutlak güzellik idrak edilmeden takılıp kalınan zahirî güzellik hep eksiktir. Bu bakış açısının tüm eser boyunca bir fon oluşturduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bölümde kaydedilmesi gereken bir diğer husus da Hamdî'nin eserinde yer alan Züleyhâ'nın dilinden gazellerin, gazel veya kaside formunda olmayan ancak içerik olarak gazele karşılık gelebilecek bir üslupta N.Bekiroğlu'nun eserinde “Yûsuf'un yüzleri, elleri ve alını için Kaside” başlıklı Züleyhâ'nın dilinde şiirsel metin ya da şiire çok yakın metinler yer almaktadır.

6- ZÜLEYHÂ'NIN YÛSUF'A ULAŞMAK İÇİN HİLE DÜŞÜNMESİ

a- Hamdî'nin Eserinde:

Züleyhâ Yûsuf'u aleyhi's-selâm bâğbân edip ana teslîm-i kenîzân-ı hûbân ettiğidir (Hamdî, ss.294-298)

Züleyhâ Yûsuf'un da isteği üzere Yûsuf'u bağban eder ve yüz güzel yüzlü cariyeyi onun hizmetine verir.

Sıfat-ı şeb ü Yûsuf aleyhi's-selâm kenîzler arz-ı cemâl edip ol anlara müselmânlar dînincedest-i pend ile gûş-mâl ettiğidir (Hamdî, ss.298-302)

Esasen Züleyhâ bu işte bir hile planlamıştır. Yûsuf bu güzellerden biriyle ilgilenirse kendisini onun yerine koyacak ve gizlice Yûsuf'a kavuşmuş olacaktır. Güzellerin her biri ayrı cilve ve naz ederler ama Yûsuf hiç birine itibar etmez. Tersine onlara günahattan uzak durmaları hususunda nasihat eder ve onları tevhide çağırır. Onlar da putperestlikten vazgeçip gerçekten sırr-ı tevhide ulaşırlar.

Züleyhâ def-i gam için siper-gam ekmek bahânesine bağa varıp Yûsuf'a aleyhi's-selâm bağbanlık ciheti ile tanz ü tevbîh ettiğidir (Hamdî, ss.302-304)

Züleyhâ, fesleğen ekmek bahanesiyle bağa gelir ve bağbanlık yaptığı için onunla eğlenir ve aşkına karşılık vermediği için sitemler eder.

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Züleyhâ'nın Teninin Uyanışı (N.Bekiroğlu, ss.84-85)

Yûsuf'u hatırladıktan sonra Züleyhâ'nın kalbine bir nefes yerleşir ve bir daha hiç geçmez. Züleyhâ aynada gözlerine baktıkça hep Yûsuf'un gözlerini görür. Dünyalar güzeli Züleyhâ aynalarda kendini arar, aşkın kendisini değiştirdiğini fark eder. Anlar ki, bu bakışlar kendisini artık hiç terk etmeyecektir. Bu arada yazar, Züleyhâ'nın içinde bir çelişki yaşadığından da söz eder. Züleyhâ Yûsuf'da kaybolup gitmekten korkar. Potifar'a seslenir "Çağır beni" der. Ama ne çare Züleyhâ'nın siyah bir ırmağa düşen gözleri Yûsuf'un gözleridir.⁴⁶

Öykü: Vurgun Yiyen Mahir Dalgıç (N.Bekiroğlu, ss.86-87)

Züleyhâ bir sabah erkenden Nil üzerinde bir gezintiye çıkar. Bu esnada bir balıkçı teknesiyle karşılaşır. Balıkçıların en genç ve tecrübesiz olanı, Züleyhâ için dalarak, Nil'in en güzel incisini ona sunmak ister. Genç balıkçı suyun derinliklerine dalar, arkadaşı onun mahir bir dalgıç olduğunu ifade etse de aradan geçen zaman mahir balıkçıyı geri getirmeyecektir. Balıkçı vurgun yemiştir, yapılabilecek bir şey yoktur. Züleyhâ kendisini mahir dalgıça benzetir. Yapılabilecek şeylerin var olduğunu bilir belki ama dalgıcın yapabilecek gücü yoktur.⁴⁷

Züleyhâ'nın Her Şeyde Yûsuf'u Görmesi (N.Bekiroğlu, ss.88-89)

Züleyhâ, Yûsuf'un aşkıyla öyle bir hale gelir ki, artık her şey Yûsuf demektir. Hatta sadece sözcükleri değil, varlığı da Yûsuf kadardır. Züleyhâ için dünya Yûsuf'tan ibarettir ya da Züleyhâ'nın dünyası Yûsuf kadardır.⁴⁸

Züleyhâ'nın Yûsuf Tarafından Görülmek İstemesi (N.Bekiroğlu, ss.90-91)

Yazar aşkın ilk kademesini görmek, ikinci kademesini ise görülmek olarak nitelendirir. Züleyhâ her şeyde Yûsuf'u görmeye başladıktan sonra Yûsuf tarafından görülmek ister. Gençliğinin, güzelliğinin varlığının Yûsuf tarafından fark edilmesini arzular: "Yûsuf" der, "bil beni, gör beni. Öyle ki, var olduğumu bileyim, tamamla varlığımın kendi varlığımdaki bilincini." Aynalarda tarifsiz güzelliğini seyreder ve Yûsuf kendisini görsün ister. Eğer Yûsuf bunları fark etmeyecekse hiçbir anlamı yoktur, heba olup gidecektir.⁴⁹

Züleyhâ'nın Sabrı (N.Bekiroğlu, ss.92-93)

Nazan Bekiroğlu Züleyhâ'nın aşkının erken dönemlerinde bilgisizlikle malul olduğunu ifade etmektedir. Çünkü Züleyhâ'nın duyarlı fakat yanılmış kalbi, mananın çetrefilinden çileye uzanan bir yolculuğu müjdeleme-

46 Bkz. Nazan Bekiroğlu, *Yûsuf ile Züleyhâ*, s. 85.

47 Nazan Bekiroğlu, *Yûsuf ile Züleyhâ*, s. 87.

48 Bkz. Nazan Bekiroğlu, *Yûsuf ile Züleyhâ*, ss. 88-89.

49 Nazan Bekiroğlu, *Yûsuf ile Züleyhâ*, s. 91.

ye hazırlansa da Züleyhâ kalbinden habersizdir. “Aşk verilmiş ona, aşkı bilmiyor. Sabır verilmiş sabra sahip çıkamıyor. Tahammülü bir suç gibi taşıyor.” Ne sabrının ne tahammülünün ne de aşkının gerçek adının farkındadır. Sabrın ve tahammülün bir güçsüzlük olmaktan çıkıp güce dönüşmesi için Züleyhâ’nın aşkın mahiyetini çözmesi ile mümkündür. Ancak Züleyhâ henüz bu tavrından uzaktır.

Züleyhâ’nın Bahçenin Kıyılarına İnmesi (N.Bekiroğlu, s.94-95)

Artık Züleyhâ’nın kalbi bir tutsak ceylanın kalbidir. Tutsaklığından kurtulmak özgür olmak ister. Züleyhâ, bir gece odasından çıkar evin bahçesine hatta bahçenin en uzak köşesine kadar gider. Kendini çöle atmak ya da kentin içinde kaybolmak ister. Potifar’ın adamlarından biri karşısına dikiliverir. Adamın elindeki kılıca bakar. Züleyhâ’nın bir yanı aşksa öbür yanı korkudur ancak hisseder ki, aşkının ölümü yenmesi pek yakındır.

Değerlendirme

Hamdî’nin eserinde Züleyhâ’nın Yûsuf’a ulaşmak için hileler düşünmesi, ona cariyeler sunması, Yûsuf’un bağ-banlık yaptığı bahçeye varıp onunla eğlenmesi gibi bölümler N.Bekiroğlu’nun anlatımında yoktur. Ancak buna karşılık bu kısımda N.Bekiroğlu Züleyhâ’nın aşkını sorguladığı, aşkın mahiyetini anlamaya çalıştığı, aşkı yeterince derinleşmediği dönemler olarak anlatılmaktadır.

Henüz onun aşkı bilgisizlikle maluldür. Aşk ile korku arasında gidip gelmektedir. Aşkın güce dönüşmesi için daha gidilecek yol vardır. Bu bölümdeki Züleyhâ’nın evinden uzaklaşıp koşmak istediği bir bölüm vardır. Ancak Hamdî’nin eserinde böyle bir olaya rastlanmamaktadır.

N.Bekiroğlu aynı şekilde Hamdî’de olmayan bir hikâyeden bahsetmektedir. Züleyhâ’nın kendisini vurgun yiyen bir dalgıca benzettiği bu kısımda da aşkın insan iradesini nasıl bağladığına dikkat çekilmektedir. Bir bakıma yine tekrar edilir: Aşk insana “verilen” bir duygudur.

7- ZÜLEYHÂ’NIN YÛSUF İÇİN HÂNE-İ SURET YAPTIRMASI VE YÛSUF’U ÇAĞIRMASI

a- Hamdî’nin Eserinde:

Züleyhâ Dâyesi önünde lâbe ve tazarru edip visâl-i Yûsuf’a aleyhi s-selâm hîle vü rây tevakku’ ettiğidir (Hamdî, ss.304-308)

Züleyhâ aşk acısıyla dadısından yardım ister.

Dâye sûret'i Yûsuf aleyhi's-selâm ve nakş-ı Züleyhâ ile münakkaş hâne yaptığıdır (Hamdî, ss.308-310)

Dadı, çaresiz ve üzgün Züleyhâ'ya bir çare bulmaya çalışır. Yûsuf ile Züleyhâ'nın birlikte resmedildikleri bir hane yaptırır. Bu hane birbiri içine geçmiş yedi evden oluşur. Her bir ev birbirinden farklı renkler ve süslemelerle bezenmiş muhteşem bir yapıdır. Hanenin her yeri Yûsuf ile Züleyhâ'nın resmedilmediği hiçbir yer bırakılmamıştır.

Züleyhâ cemâl'i âfitâbında ziyet verip Yûsuf'u aleyhi's-selâm halvet-hâneye da'vet edip ibrâm'ı tâ'mm ile mutâlebe-i vuslat ettiğidir (Hamdî, ss.310-316)

Züleyhâ ve dadısı, Yûsuf'un bu resimlerden etkilenip Züleyhâ'ya evet demesini ümit etmektedirler. Hane-i suret dayanıp döşenir. Züleyhâ kendisi de süslenir hatta biraz da şarap alır ve böylece cesaret bulmayı ümit etmektedir. Böylece hazırlanan Züleyhâ Yûsuf'u yanına davet eder. Yûsuf bütün güzelliğiyle haneye girince kapıları kilitler. Yûsuf'un elinden tutar ve yıllar süren aşkını anlatır. Mısır'a geliş sebebini, çocukluğundan beri onu sevdiğini artık aşkından divane olduğunu, dayanacak mecali kalmadığını söyleyerek yalvarır. Yûsuf reddedip gitmek isteyince ikinci kapıyı da kilitler, isteğini tekrarlar.

Yûsuf aleyhi's-selâmı Züleyhâ yedinci hâneye iletip tahsîl-i maksûd için bezl-i mechûd ettiğî âhr anı kaçırıp hücreyi âh-ı te'essüfle pür-dûd ettiğidir (Hamdî, ss.316-327)

Züleyhâ, yedi hanenin her bir köşesinde ayrı bir aşk destanı anlatır Yûsuf'a. En sonunda yedinci haneye iletip orada muradına ulaşmak ister. Züleyhâ'nın aşk niyazları ve hanenin büyüleyici atmosferi Yûsuf'u bir an Züleyhâ'ya meylettirir.

Meyl-i oldu hemân Züleyhâ'ya

Nazar etti revân Züleyhâ'ya⁵⁰

Ama toparlanıp kendine gelir ve şöyle der:

Dedi Yûsuf, hicâbı çâk etme

İsmetim şîşesin helâk etme⁵¹

Züleyhâ'ya sabır tavsiye eder. Az zaman sonra kavuşacaklarını söyler.

Ki bugün çünkü benden el çekesin

Mezra-ı kalbe tohm-ı sabr ekessin⁵²

50 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 318.

51 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 319.

52 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 320.

Züleyhâ bütün ısrarlarına rağmen Yûsuf'un bu kadar direnmesinin nedenini sorar. Yûsuf cevaben iki engel olduğunu söyler: Biri Hüda, diğeri Aziz deyince Züleyhâ aşkın verdiği gözü karalıkla "Korkma" der, Yûsuf'a. Aziz'e sonsuza dek uyutacak bir içki vereceğini, ilahı için ise saraydaki definesini feda edeceğini söyler. Yûsuf kendisine iyilik eden Aziz'e ihanet edemeyeceğini tüm âlemlerin Rabbi olan ilahının ise rüşvet almadığını söyler. Züleyhâ'yı bu hile halinden vazgeçmeye çağırır. Kendisinin de gücünün kalmadığını kendisine destek olması ister. Ama nafîle Züleyhâ hışm ile bir hançer çeker ve reddetmeye devam ederse kendisini öldüreceğini söyler. Bir yandan varlığını hiçe sayarken bir yandan da Aziz'in kendi cesedini bulduğunda Yûsuf'un katline kasd edeceği ile tehdit eder. Züleyhâ bu haldeyken Yûsuf Züleyhâ'nın elindeki hançeri alır ve Züleyhâ'nın istediğini yapacağını söyler.⁵³ Tam bu sırada Yûsuf üzeri örtülü bir şey görür, ne olduğunu sorar, Züleyhâ onun mâbud-ı niyâzı olduğunu söyler. Orada birazdan yaşamayı umud ettiği Yûsuf ile kavuşmasını-bu gühahını- görmesini istemediği için üstünü örttüğünü söyleyince bu haber Yûsuf'a ok gibi dokunur.

*Eğriden geldi çün bu doğru haber
Yûsuf'a ok gibi dokundu eser*

*Cûşa geldi o kuluzum bî-reng
Ki serim bu nuhâsâ olmadı deng*

*Bir cemâdı bu hayy sanıp utanır
Hâlik-i külli-i şey sanıp utanır*

*Ben utanmam Hüdâ-yı bînâdan
Hayy u kayyûm u rabb-ı dânan⁵⁴*

O an gafletten uyanır Yûsuf ve bütün hızıyla kaçır Züleyhâ'dan. Tüm kitli kapılar açılır, Züleyhâ ardından koşar, Yûsuf'un arkasından gömleğine sarılır, Yûsuf kaçır, elinde gömleğin yırtılan parçası kalır.

*Çün Züleyhâ bu hâli gördü revân
Erdi âhur kapıda ana hemân*

*Tuttu pîrâhenini çün gül-i pâk
Ard eteğini anun eyledi çâk*

*Çıktı çün cân gibi o tâze beden
Kaldı destinde pâre-i dâmen⁵⁵*

53 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 323.

54 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 325.

55 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 325.

Züleyhâ gömleğin yırtılan parçasını şifa olsun diye göğsündeki aşk yarasının üzerine kor.

Tâze ettikçe sine yârasını

Yarası üzre kordu pîresini

Cigeri pâresi gibi anı

Sakladı cân içinde pinhânî⁵⁶

Yine Züleyhâ'nın dilinden kavuşamamanın acısıyla söylenmiş bir gazel yer almaktadır.⁵⁷

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Öykü: Züleyhâ'nın Sûret Köşkü (N.Bekiroğlu, ss.96-97)

Aşk adeta bitirmektedir Züleyhâ'yı. O teniyle Yûsuf'un ardından koştukça ve Yûsuf bakışlarını bir milim bile ayırmadıkça, Züleyhâ günden güne sararıp solmaktadır. Yataklara düşen Züleyhâ'ya dadısı, halden anlar kadın "Ah kızım" der, "Eğer o sana bakmıyorsa sen onun baktığı yerde olursun, o sana gelmiyorsa sen onun gittiği yerde durursun". Züleyhâ bir umutla heyecanlanır. Dadısı son derece gösterişli, aynalarla ve ışık oyunları ile süslü bir suret sarayı yaptırır. Syret deyip geçmemelidir, suretin aslına nisbeti vardır. Züleyhâ giyinip kuşanır, süslenir. Her duvarda her zeminde Züleyhâ vardır. Yûsuf nereye baksa Züleyhâ oradadır.

Züleyhâ'nın Yûsuf'u Çağırması: Gelsene! (N.Bekiroğlu, ss.103-106)

Züleyhâ Yûsuf'un ötesindeki Yûsuf'un değil, görünürdeki Yûsuf'un özlemiyle tenindeki sesin çağırısına uyar sonunda. Züleyhâ artık sadece tenindeki ateş ve kaybedilmiş bir savaştır. Evdeki bütün hizmetkârları uzaklaştırıp, Yûsuf'u odasına çağırır. Züleyhâ tenindeki ateşten ibarettir. Yûsuf ise sadece iffettir. Züleyhâ tüm güzelliği ve cazibesıyla Yûsuf'a "Gelsene!" der. Saatlerce dil döker Yûsuf'a, aşkını anlatır: "Sonsuzluk ne demekmiş gel ben de bil. Ne demekmiş sonsuzluk sende bileyim." Yûsuf'tan murad almak ister. Ancak Yûsuf'un gözleri bir an ile kaymayacaktır.

Yûsuf'un Duası: Rabbim Bana İstememeyi İsteyebilmeyi Nasib Et (N.Bekiroğlu, ss.107-109)

Nihayetinde Yûsuf da insandır. Yüzünü gök katlarına çevirir, Rabbine dua eder. "Sen tutmazsan elimden şüphesiz meyledenlerden olurum. Sen bana istememeyi istemeyi nasip et. Benim tedbirim senin takdirinden küçüktür."

⁵⁶ Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 326.

⁵⁷ Bkz. Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 326.

Rabbinden bir işaret gelir Yûsuf'a, istememeyi isteyebilecek bir güç bulur kendinde. Yûsuf iffet demektir.

Öykü: Gözleri Bağlanan Tanrı (N.Bekiroğlu, ss.134-135)

Züleyhâ Yûsuf'u odasına çağırdığında odasında duran koruyucu putunun üstünü şahlıya örtmüştü. Yûsuf odaya girince putu görüp de sorduğunda Züleyhâ biraz da utanarak görmesin diye birazdan burada olacakları demişti. O zaman Yûsuf "sen görüş gücü bir bez parçası ile yok olan bir puttan utanıyorsun da kalplerin içindekini dahi bilen kendisine gizli saklı olmayan benim Rabbimden utanmamı neden anlamıyorsun?" demişti.

Değerlendirme

Hem Hamdî hem de Nazan Bekiroğlu'nun eserinde Züleyhâ'nın tüm duvarları ve zeminlerinin Yûsuf ile Züleyhâ'nın suretlerinin resmedildiği bir saray yaptırdığı konusu aynen işlenmiştir. Ancak Hamdî'nin eserinde bu suret sarayı çok daha masalsi bir üslup ile anlatılmaktadır. Bu suret sarayı iç içe yedi haneden oluşmaktadır. Züleyhâ Yûsuf'u yedinci haneye dek götürür ve ona bitmez tükenmez aşkını anlatır ve kavuşmak ister. Züleyhâ'nın cazibesi ve hanenin büyüleyici atmosferi bir an Yûsuf'u Züleyhâ'ya meyil ettirse de Yûsuf toparlanır. Züleyhâ'ya sabr tavsiye eder. Yine aynı şekilde her iki eserde de Züleyhâ'nın odasındaki mabud-ı niyazının Yûsuf'u etkileyişi üzerinde durulmaktadır. Züleyhâ'nın putun yüzünü örtmesi ondan utanması Yûsuf'un kendisine gelmesine vesile olur. Hamdî'nin eserinde Züleyhâ'nın kendini öldürmek istemesi gibi bir ayrıntı N. Bekiroğlu'nun eserinde yoktur. N. Bekiroğlu bu cereyan eden durumdan özellikle Yûsuf'un yaşadığı ruhsal çatışmayı daha ayrıntılı işlemektedir. Yûsuf'un Züleyhâ'ya evet demedeki zorluğu aşması peygamberî gücü üzerinde durulmaktadır. Yine onun "Benim tedbirim senin takdirinden küçüktür" şeklindeki yakarışı birey insanın büyük takdire teslimiyeti ve ondan yardım istemesi çok ince bir üslup ile ifade edilmektedir. Ayrıca Hamdî'nin eserinde Züleyhâ'nın odasından kaçarken yedi kilitli odanın açılması hem masalsi hem sembolik tarafıyla ele alınabilir. Hakikate tam anlamıyla teslim olabilene tüm zorluklar kolaylaşacaktır.

8-YÛSUF'UN ZÜLEYHÂ'DAN KAÇARKEN AZİZ İLE KARŞILAŞMASI

a- Hamdî'nin Eserinde:

Yûsuf Aleyhi's-selâm kaçarken Azîz'e tûş olduğu ve dâmen-i telbîs ile râz-pûş olduğu ve Züleyhâ zu'm-ı gayrı şedîd edip râzını pedîd ettiği (Hamdî, ss.327-331)

Yûsuf haneden çıktuktan sonra Kıtîr ve maiyeti ile karşılaşır. Aziz Yûsuf'daki fevkaladeliği fark eder ve durumun ne olduğunu sorar, Yûsuf geçiştirici bir cevap verir, Züleyhâ'nın sırrını ifşa etmez. Ancak Aziz, Züleyhâ'nın yanına varınca durumu anladığını zanneden Züleyhâ Yûsuf'u suçlayıcı şekilde yüksek sesle konuşmaya başlar. "Bu İbranili çocuğu sen yavrum diye ailene aldın, o sana ihanet etti. Ben uyurken yanı başımda fırsat kolluyordun" şeklinde Yûsuf'u suçlayıcı bir şekilde sırrını ifşa eder. Yûsuf'un zindana atılması gerektiği söyler. Kıtîr, Yûsuf'a sitem ederek, onu evladı yerine koyduğunu, karşılığının bu olmaması gerektiğini söyler. Yûsuf ise Züleyhâ'nın yalan söylediğini, kendisini Züleyhâ'nın talebinden kaçtığını asla Kıtîr'e ihanet etmediğini ifade eder. Züleyhâ ise yeminler eder, gözyaşları döker. Bunun üzerine Kıtîr Yûsuf'a önce dayak atılmasını sonra da zindana hapsedilmesini emreder.

Azâb ü habs-i Yûsuf'a aleyhi's-selâm cellâd cür'et ettikte üç aylık tıfl-ı gayr-ı nâtik be-emr-i Hâlik berât-ı Yûsuf'a şehâdet ettiğidir (Hamdî, ss.331-334)

Bu arada Yûsuf hapsedilecekken Züleyhâ'nın bir hısmının üç aylık bebeği Allah tarafından dile gelir ve Yûsuf'un günahsız olduğunu söyler. Kıtîr bu sabiye o halde kimin suçlu olduğunu sorunca sabi, "Ben bunu açıklayamam ama sen anlayabilirsin" der, bir de ipucu verir. "Eğer Yûsuf'un gömleğine bakarsan anlarsın" der. Eğer gömlek önden yırtık ise Yûsuf suçlu, yok arkadan ise Züleyhâ yalancıdır. Kıtîr bakar ki gömlek arkadan yırtılmıştır, Züleyhâ'nın yalan söylediğini anlar ve onu azarlar. Bu arada Züleyhâ'nın ve tüm kadınların hilebâz oldukları ve erkekleri aciz bıraktıkları şeklinde ifadeler vardır:

*Merdi zen mekri kılmasın aciz
Zen-i mekkâra kalmasın hergiz⁵⁸*

Kıtîr bir yandan Yûsuf'dan bu sırrı gizlemesini ister bir yandan da Züleyhâ'yı töhmetler.

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Yûsuf'un Gömleğinin Yırtılması ve Sarı Gülün Yapraklarının Ufalanması (N.Bekiroğlu, s.110-112)

Züleyhâ'yı reddedebilme yürekliliğiyle bir anda Yûsuf kapıya doğru koşar. Züleyhâ öfkeyle Yûsuf'un arkasından yetişerek gömleğinin tam ortasından yakalar. Yûsuf'un gömleği yırtılır. Yûsuf Züleyhâ'dan kaçarken tam kapıda Potifar ve adamlarıyla karşılaşır. Bir an sendeler Potifar ve Yûsuf'a suçlayıcı gözlerle bakar: "Bunu bana nasıl yaptınız?" Yûsuf "Ben size hainlik etmedim

⁵⁸ Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 333.

efendim!” dese de Züleyhâ atılır “Ona inanma” der. Yazar, Burada Züleyhâ’nın hikâyesinin sonunda olacağı halinden henüz çok uzak olduğuna dikkat çeker. Potifar ise vurgun yemiş gibidir. Ne yandan vurgun yemiş olmanın daha hafif olacağını hesap etmeye çalışırken güngörmüş tecrübeli biri şöyle bir ipucu verir Potifar’a. Eğer Yûsuf’un gömleği önden yırtılmış ise Züleyhâ, arkadan ise Yûsuf haklıdır. Bakarlar ki Yûsuf’un gömleği arkadan yırtılmıştır.

Değerlendirme

Yûsuf’un Züleyhâ’ya hayır diyebilmesi, ardından onun odasından kaçması ve tam kapıda Aziz ile karşılaşması anlatı örgüsü olarak aynı şekilde anlatılmaktadır. Ancak Hamdî’nin eserinde kadınlar ile ilgili daha önce de ifade edilen hilekârlık özelliği dikkat çekicidir. Züleyhâ’nın şehvet perest olduğu da yer almaktadır.

Miskin ol hem hevâ perest imiş

*Bâde-i şehvet ile mest imiş*⁵⁹

Yûsuf’un dilinden:

Bana geh sağdan erdi geh soldan

*Mekr ü efsûn okudu has yoldan*⁶⁰

beytinde yer aldığı üzere Züleyhâ’nın mekrinden bahsedilmektedir. Buna gerekçe olarak da kadının erkeğin sol kaburgasından yaratıldığı düşüncesine atıfta bulunmaktadır:

Zeni pehlû-yı çepden eyledi Hak

*Eğrinin hâlî eğridir mutlak*⁶¹

Bu kısımda Yûsuf’un masumiyetine işaret eden olayı her iki yazarın farklı şekilde anlattığını görmekteyiz. Hamdî, Yûsuf hapsedilirken Züleyhâ’nın akrabalarından birinin üç aylık bebeğinin mucizevî bir şekilde dile geldiği ve olayın aydınlanabilmesi için ipuçları verdiğini anlatmaktadır. N. Bekiroğlu ise bu türden bir anlatıma yönelme gereği duymaz. Aynı ipuçlarını “gün görmüş, gün geçirmiş, ak saçlı ak sakallı, bilge görünüşlü” birisinin dilinden anlatıma kattığını görmekteyiz. N. Bekiroğlu, bu bölümde Züleyhâ’nın ruh haline değinme ihtiyacı hissetmiştir. Hamdî’deki “kadın hilekârlığı” yaklaşımının N. Bekiroğlu’nda yer verildiği görülmemektedir. N. Bekiroğlu daha çok Züleyhâ’nın aşk yolculuğunu takip eder bir tavrı korumaktadır. Yûsuf

59 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 328.

60 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 329.

61 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 330.

ile Aziz'in karşılaştığı sahnede Züleyhâ korku içindedir. Yûsuf'a karşı öfke-
li Potifar'a korkulu gözlerle bakar. N. Bekiroğlu Züleyhâ'yı "Yüreğinin tam
içinde öfkeyle korku yan yana bir yanıla cenetten sürgün edilmiş Havva, bir
yanıyla erguvan ağacının altındaki resullere ihanet eden Yuda" ya benzetir.
Züleyhâ güçsüz ve acizdir. Kaderinin en karanlık zindanında gibidir. Öykünün
sonunda ulaşacağı kemalden henüz çok uzaktır.

9- MISIR HANIMLARININ YÛSUF'U SEYREDERKEN ELLERİNİ KESMELERİ

a- Hamdî'nin Eserinde:

*Mısır-ı Bânûları gaybetten Züleyhâ üzerinde bâd-melâmet esdirdikle-
ri âkibet müşâhâde-i cemâl-i Yûsufda hayret bıçağ ile ellerin kesdikleridir
(Hamdî, ss.334-341)*

Bu olaylar sebebiyle Mısır kadınları Züleyhâ'nın gıybetini ederler.
Züleyhâ bir davet tertip eder, hanımları evine çağırır, onlara turunç ikram eder.
Yûsuf'dan onların yanına çıkmasını rica eder. Yûsuf istemeyerek ama mec-
buren bütün güzelliğiyle hanımların önüne çıkınca hanımlar adeta kendilerini
kaybederler. Ellerindeki bıçaklarla meyvelerini kestiklerini zannederek par-
maklarını kestiklerini fark edemezler. Züleyhâ'ya hak verirler ama bir yandan
da Yûsuf'a emeller beslemeye başlarlar.

Nice gül var ki câna aşlarlar

Mihri oduna yana başlarlar

Sevmez anı gönül ki yârı değil

Sevmemek sevmek ihtiyârı değil⁶²

Burada Hamdî, mesel başlığıyla parantez içi diyebileceğimiz bir misalden
bahsetmektedir. Tasavvufi metinlerde sıkça rastlanan şem ve pervâne benzet-
mesinden yola çıkarak aşkın insanı nasıl yaktığını ve bir âşıkın halini ancak
âşık olanın anlayabileceğini ifade etmektedir.⁶³

*Zenân-ı Mısır Züleyhâ'yı ma'zûr tuttıkları hâline hâl ile muttali olup Yûsuf
aleyhi's-selâm'ın huzûruna cem olup pend ettikleridir ol dahi anların mekir-
lerini müstemi olup Hak Ta'âladan zindân isteğidir (Hamdî, ss.341-345)*

Yûsuf'un âşıkları çoğalırken Züleyhâ'nın gamı artar. Hanımlar kendi arala-
rında konuşurlar. Züleyhâ haklıdır, bu güzelliğe kayıtsız kalmak mümkün de-

62 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 335.

63 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 340.

ğildir. Züleyhâ'yı bahane ederek Yûsuf'un yanına giderler onun aşkına karşılık vermesi için nasihat verirler. Sonra da "Züleyhâ'yı istemiyorsan, biz hazırız" derler. Yûsuf bu hallere dayanamayıp dua eder ve Rabbinden zindan ister.

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Mısırlı Kadınların Züleyhâ'yı Kınaması (N.Bekiroğlu, s.98-99)

Bu arada Züleyhâ'nın aşkı Mısırlı kadınlar arasında dedikodu malzemesi olmuştur. Kimi onu kölesine âşık olmakla, kimi kocasına verdiği sözü tutmama ile kimi de oyunu kuralına göre oynamayıp aşkını ifşa etmekle suçlar.

Mısırlı Kadınların Yûsuf'u Görünce Ellerini Kesmesi (N.Bekiroğlu, s.100-102)

Züleyhâ, dedikodular artınca Mısır kadınlarına bir ders vermek ister. Mısır kadınlarını davet eder ve bir ziyafet hazırlatır. Onlara portakal ikram eder, kadınlar portakallarını soyarken Yûsuf'u hanımların huzuruna çağırır. Daha Yûsuf odaya girer girmez adeta kendilerini kaybeden hanımlar, portakal soyduklarını zannederek ellerini keserler. Züleyhâ onlara "Siz onu bir kez gördünüz ellerinizi doğradınız, ben yüreğimi doğradım. Ben yıllardır bu güzellikle sınanmaktayım" der. Kadınlar ona hak verseler de artık hepsinin göğsünde Yûsuf'a müptela bir kalp vardır.

Değerlendirme

Bu kısım hem Hamdî hem de N. Bekiroğlu tarafından hemen hemen aynı şekilde işlenmiştir. Mısır'ın hanımları Yûsuf'un güzelliği karşısında kendilerinden geçmişlerdir. Hem Hamdî hem de N. Bekiroğlu bu durumu "cemâl" karşısında "hayret" makâmı olarak nitelemektedir. Ancak Hamdî'in ifadesi "müşahade-i cemâl-i Yûsuf"da hayret bıçağı ile ellerin kesilmesi vakiasını belki bir tasavvufî sembolizm olarak da algılanabileceği ipucunu vermektedir.

10-YÛSUF'UN ZİNDANA DÜŞMESİ

a- Hamdî'nin Eserinde:

Mâh-ı Ken'ân'ı esîr-i zindân ettikleridir (Hamdî, ss.345-350)

Yûsuf Mısır hanımlarına karşılık vermeyince, onlar da gelip Züleyhâ'ya onu zindana attırmasını isterler. Yûsuf zindana düşerse bu inadından vazgeçer vasla razı olur diye ikna ederler Züleyhâ'yı. Züleyhâ yeni bir umutla Kıtîr'e ağılar. Yûsuf yüzünden adının dillerde dolaştığını Yûsuf'un cezalandırılmasını ister.

Kıtîr bu duruma memnun olur ve Yûsuf'un cezalandırılmasını Züleyhâ'ya bırakır. Züleyhâ son kez Yûsuf'u uyarır, Aziz'in Yûsuf'u cezalandırma işini

kendisine bıraktığını vasla razı olmasını ister. Yûsuf yine reddedince Züleyhâ öfkeyle Yûsuf'un zincire vurulup şehirde dolaştırılmasını ardından zindana hapsedilmesini emreder. Yûsuf ise zaten kadınların hileleri yüzünden canından bezmiştir, zindanı lutf kabul eder. Burada ilginç bir duruma dikkat çekilmektedir. Züleyhâ hem Yûsuf'u zindana attırmaktadır. Hem de zindancıya ona zincir vurmamasını yumuşak muamele etmesini tembihlemektedir.

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Potifar'ın Yûsuf'u Zindana Koyması (N.Bekiroğlu, ss.113-115)

Potifar için olay içinden çıkılmaz bir durumdur. Ancak o en çok siyasi geleceğinin kaygısındadır. Olayın duyulmasını istemez. Yûsuf'a "Sen suçsuzsun bilirim, ama bir kurban lazımdır. Bundan böyle hiç olmazsa bir süre yerin zindandır" der. Yûsuf'a düşen teslimiyettir.

Yûsuf'un Gömleğini Mısır'ın Batı Kapısına Astılar (N.Bekiroğlu, ss.116-120)

Yûsuf zindana atılır. Gömleği de teşhir edilmek için Mısır'ın batı kapısına asılır. Burada yazar "ruzîgar"ı konuşturur. Ruzîgar kurumuş hurma dalının ucunda sallanan Yûsuf'un gömleğini okşayıp usulca kokusunu içine çeker ve onu teselli eder.

Değerlendirme

Hamdî, üç aylıkken konuşup Yûsuf'un masumiyetine işaret eden bebek olayından sonra Yûsuf'un bir süre hapisten kurtulduğu şeklinde hikâyeyi sürdürmektedir. Ancak ardından Mısır hanımlarının Yûsuf'u görüp ona âşık olmaları, Yûsuf onlara da cevap vermeyince hanımların Züleyhâ'yı kışkırtmalarıyla zindana gittiğini anlatmaktadır. Bir bakıma âşık sevgilisini zindana attırmaktadır. Ama aslında amacı Yûsuf'u zindan korkusu ile Züleyhâ'ya evet deme umududur. Eserin Hamdî yine bir bakıma kadın hilesinden bahsetmektedir. N. Bekiroğlu ise Potifar'ın Yûsuf'un masumiyetine inanmakla beraber "bir kurban gerektiği" yaklaşımıyla Yûsuf'a zindan emrettiğini belirtmektedir.

N. Bekiroğlu'nun eserindeki "Yûsuf'un gömleğini Mısır'ın Batı kapısına Astılar" başlıklı bölüm ise Hamdî'de yoktur, oldukça lirik ve özgün bir bölümdür.

11-YÛSUF'UN ZİNDANDAKİ GÜNLERİ VE ZÜLEYHÂ'NİN HALLERİ

a- Hamdî'nin Eserinde:

Yûsuf aleyhi's-selâmı Züleyhâ zindâna gönderdiğine peşimân olduğu ve fırâkında zâr ü giryân olduğudur (Hamdî, ss.350-355)

Ancak aradan çok geçmez ve Züleyhâ Yûsuf'u zindana gönderdiğine pişman olur, ah u figan eder.

Sıfat-ı şeb ve derd-i firâk Züleyhâ'yı bî-tâkat edip cânına eser ettiğidir ve gece dâyesi ile zindâna varıp Mâh-ı Ken'ân'a nazar ettiğidir (Hamdî, ss.355-358)

Züleyhâ Yûsuf'u görmemeye dayanamaz, bir gece dadısıyla birlikte zindana Yûsuf'u görmeye gider.

Züleyhâ manzara-i eyvândan bâm-ı zindâna nigâh ettiği ve belâ-yı hasret ile figân ü âh ettiğidir.(Hamdî, ss.359-362)

Yûsuf'un zindandaki halini gören Züleyhâ çok üzülür, ağlar. Bir yandan da Yûsuf'un kendisine sitem edip unutmamasından korkar.

Yâd eder mi beni vefâsından

Yohsa unuttu mu cefâsından⁶⁴

Hem ayrılığa hem Yûsuf'un haline öylesine üzülür ki zayıf düşer hasta olur, kan aldirmaya mecbur olur, zemine yayılan kanıyla Yûsuf'un adı yazılır. Bu sürede yazar Züleyhâ'nın aşkında bir olgunlaşma olduğunu hissetmektedir. Züleyhâ adeta benliğini tamamen aşkta yok etmiştir.

Söze gelse sözünde yâr idi

Nazar etse gözünde yâr idi

Ne hevayı güle ne neng-i abâ

Ne recâ-yı kerem ne şevk-ı sâfâ

Ne gam-ı saltanat ne şevk-i taht

Ne uluvv-i şeref ne devlet-i baht

Sen de ey Hamdî âkilsen eger

Eyle fakr ü fenâ iline sefer⁶⁵

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Yûsuf Zindana Koyulduktan Sonra Züleyhâ'nın Halleri

Önce: Yûsuf, Dedi Züleyhâ, Sen Benim... (N.Bekiroğlu, ss.121-123)

Yûsuf zindana atıldıktan sonra Züleyhâ çok üzülür. Hayat artık eski tadında değildir. Aşkını üzerine kafa yorar. "Yûsuf" der. "Bilirim ve bilirsin ki sen masumsun, suçun yok senin. Fakat güzelsin. Güzelliğinin yoruyor beni... Suçlu değilsen de bana, beni suçlu kılacak kadar güzelsin. Sen dünyanın en masum

64 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 359.

65 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 362.

mücrimisin.” Ancak Züleyhâ'nın aşkında hiç geri adım atma yoktur: “Yaratılmışların en güzeli karşısında, ruhum kadar bedenim, kalbim kadar kalbimden çıkıp da bütün bedenimi deveren eden kanım ve damarlarım ve bütün zerrelerim akıyorsa sana ben de dünyanın en mücrim masumu değil miyim?...Ne mutlu kalbine sen düşene ve ne mutlu senin kalbine düşene”. Aşk onu zor hallere düşürmüştür. “Yûsuf” der Züleyhâ “Bütün bir hayat kınanma horlanma, yitirme her şey kalbimin üzerinden geçecek ve ben kalbimin altında kalacağım”...Yine “Yûsuf” der Züleyhâ, “Aşk zorlu bir sınav, ben bu sınavı en baştan ve gönüllü mü kaybettim! Hayır işte! Yitirmiş görünsem de kazancımsın sen benim” ve emindir Züleyhâ “...kadersin bana. Bak alınma, iki kaşımın ortasına. Orada benim mührüm var. Alnımın yazısı olduğun kadar, alınma da yazıyım.”

Sonra: Aşkın Hülâsası, Yûsuf Seni Sevdüysem (N.Bekiroğlu, ss.124-125)

Züleyhâ kendi kalbine bakar ve Yûsuf'u neden sevdiğini merak eder ilk kez. Kalbinin üzerinden perdeler kalkar. Yûsuf'u neden sevdiğini keşfeder. “Yûsuf seni sevdüysem, yazgım bana yapacak bir şey bırakmamış olduğundandır” “Seni her gördüğümde yeniden gördüğüm dendir” “Seni sevdüysem bir eşikten geçtiğimdendir.” “Bütün ruhların yaratıldığı ve henüz ruhların yaratıldığı o mecliste senin yanında yer almış olduğumu hatıramda taşıyor olduğumdandır”. Her şeye rağmen Züleyhâ ümitvârdır. “Aşkın hülâsası, çok geçmeden varlığın nizamında anlam kendisini bulacak”tır.

Öykü: Bulut ve Züleyhâ (N.Bekiroğlu, ss.126-127)

Züleyhâ bir gün sarayın pencerelerinden bakarken bir bulutun güneşin önüne geçip onu kapattığını görünce bu hali Yûsuf'un zindanda olması ile benzeştirir. Yûsuf görünürde kendisinin neden olduğu bir karanlıktadır. Ama aydınlığı zindandan taşarak Züleyhâ'yı aydınlatmaya devam etmektedir.

Züleyhâ'nın Yûsuf'a Mektup Yazmaya Başlayıp da Hitaptan Öteye Geçememesi (N.Bekiroğlu, ss.128-130)

Züleyhâ içindeki acının hallerine tercüman olacak sözcükleri bulup Yûsuf'a göstermek ister. Yûsuf'a mektup yazmaya karar verir. Eline kalemi alır. “Yûsuf” der, nâmenin tam ortasına, içinden bin Yûsuf ses verir. “Yûsuf” der, ancak kalemi bir satır daha ileri gitmez. Çünkü lügatinde Yûsuf'tan öte bir söz yoktur.

Zindan (N.Bekiroğlu, ss.149-150)

Bu bölümde yazar adeta zindana bir güzelleme yapmaktadır. “Zindan çıkışı olmayan avlu, daraltılmış gökyüzü. Gece sessizce taşıdı ölüleri gündüze, ölümler ki müjdeledi doğumu. Yûsuf'u ağırlayan zindan, Yûsuf'un

hükmüyle derde derman buldu. Herkes zindanda yitirirken Yûsuf zindanda buldu.”ifadeleri bu güzellemenin özeti kabul edilebilir.

Zindanda Rüya (N.Bekiroğlu, ss.151-152)

Yazar zindanda rüyanın önemine belki de tek çıkış yolu olduğunu değinmektedir.

Yûsuf’a Zindanda Rüya yorumunun verilmesi (N.Bekiroğlu, ss.153-156)

Zindan günleri Yûsuf için hiç de kolay değildir. Ancak yine de onda isyan yoktur: “Rabbim sen en iyisini bilirsin” der. “Böyle olduysa, böyle olması gerekiyor demektir. Sana teslimim.” O artık bir nebidir ve bir zaman gelir Züleyhâ’yı hatırlar. Başlangıcı ve bitişi olmayan ışığın, Rabbin acıma ve bağışlama adının içini yıkayarak Züleyhâ’dan kendisine yansıdığını, kendisini Rabbe götüren yolda bütün evrenin özetinin Züleyhâ’ya çıkartıldığını fark eder. Onu ezelden bu yana sevdiğini, ama bu muhabbeti biliş zamanının niha yet geldiğini anlar. Yûsuf Züleyhâ’yı hatırlar.

Hatırladım Gazeli, Yûsuf’un Dilinden (N.Bekiroğlu, s.157-159)

Zindandaki Yûsuf Züleyhâ’yı hatırlar. Bu hatırlama, ezelde alınma yazılan aşkın hatırlanmasıdır. Yûsuf “O kadar ki hatırladım, kalbimin sidresinde bana Rabbim katından verilen aşkı tanıdım. Aştan da önce bana malum kılınanı hatırladım” “Ben Yûsuf, ezelden levh-i mahfuz sathına Züleyhâ’nın adıyla birlikte yazıldı ismim. Ve kelam var olduğu müddetçe, yani ebede kadar Züleyhâ’nın adıyla yan yana yazılacak benim ismim. Yazdırın: Rabbim!” der. Burada yazıcının aşkı nasıl anladığı ve anlattığına dair bakış açısı bir kez daha tekrarlanır. Demek ki, aşk dünyada değil öteki âlemde başlayan, “yazılan” bir şeydir. İnsana düşen dünyada onu hatırlamaktır sadece.

Değerlendirme

Yûsuf’un zindana düşmesi hikâyenin her iki kahramanı için de ruhsal anlamda bir çile dönemi olarak kabul edilmektedir. Yûsuf için peygamberlik hazırlığı olarak adeta bir tedris dönemi, Züleyhâ için de tekâmüle doğru önemli adımlar dönemi olarak nitelenebilir.

Hamdî eserinde Züleyhâ’nın Yûsuf’u zindana gönderdiğine pişman olduğunu ve onu zindanda ziyaret ettiğini anlatmaktadır. Yûsuf’u görmemeye dayanamayan Züleyhâ için bu çok zor bir dönemdir. Ancak ruhsal olarak olgunlaşır Züleyhâ.

Aferin ona erişen derde

Koldu ağyarı dilbere perde

*Aferin ol fenâsın anın
Komadı gayrin anda cânânın*⁶⁶

Beyitlerinde de ifade edildiği üzere Hamdî'nin Züleyhâ'nın bu gelişimini övdüğü görülmektedir.

Nazan Bekiroğlu da Hamdî'ye paralel olarak bu dönemi Züleyhâ'nın aşk üzerine kafa yorduğu zamanlar olarak anlatmaktadır.

'Yûsuf seni sevdiysem...' şeklinde girişlerle başlayan kısımlar Züleyhâ'nın aşkın neliği üzerine zihinsel etütleri olarak değerlendirilebilir. Aşk bir yazgıdır, ezeli bir hatıradır, aşkın tamamlanması bir bakıma varlık nizamında anlamın kendisini bulmasıdır.

Bu bölümdeki "Bulut ve Züleyhâ" ile Züleyhâ'nın Yûsuf'a mektup yazması kısımlarının sadece N. Bekiroğlu'nun eserinde bulunduğunu da eklememiz gerekir. Züleyhâ'nın ruhsal iç monologları diyebileceğimiz bu kısımlarda Züleyhâ'nın Yûsuf ile aynileştiğini hatta belki aşk ile aynileştiğini söylemek mümkündür. Hamdî gibi N. Bekiroğlu da Züleyhâ'nın fakr u fenâ yolunda seyrini vasf etmektedir.

N. Bekiroğlu'nun eserinde Hamdî'de olmayan bazı kısımlar vardır burada. N. Bekiroğlu'nun zindan ile ilgili yorumları dikkat çekicidir. Hamdî'nin yedi haneli tasvir ettiği suret sarayı gibi N. Bekiroğlu da zindanı sekiz kapılı vasf etmektedir. "Herkes yitirken Yûsuf zindanda buldu" ifadesi de Yûsuf için zindanın değerine işaretir. Zindanda Yûsuf'a rüya ilmi verilir. Nebî olduğunu zindanda bilir.

Yine Hamdî'nin gazelinde olmayan bir ek vardır. Yûsuf Züleyhâ'yı zindanda hatırlar, yani Züleyhâ'ya aşkını farkeder. Daha önce de ifade edildiği üzere yazara göre aşk bir hatırlamadır. Yûsuf'un Züleyhâ'yı hatırlaması zindanda gerçekleşir. Yazgısının Züleyhâ olduğunun bilincindedir.

12-YÛSUF'UN ZİNDANDAN ÇIKIŞI, MASUMLUĞUNUN ORTAYA ÇIKMASI VE İKBAL DÖNEMİ

a- Hamdî'nin Eserinde:

Yûsuf aleyhi s-selâm ehl-i zindânâ lutf u ihsân edip Reyyan 'in mukarreblerin hâb-ı tevîlini beyân ettiği'dir (Hamdî, ss.362-364)

Yûsuf zindanda iken mahkûmlardan ikisinin rüyalarını yorumlar. Yûsuf'un yorumuna uygun olarak biri ölüm cezasına çarptırılır diğeri affedilir. Yûsuf

66 Hamdî, *Yûsuf u Züleyhâ*, s. 361.

affedilip zindandan kurtulan arkadaşından, kendi durumunu efendisine arz etmesini ister. Ancak arkadaşı bunu unuttur.

Şah-ı Mısır düşü ta 'biri için mülâkât-ı Yûsuf'a aleyhi 's-selam râgıb olduğu ol dahi kable 'l-hurûc kendi ile zenân-ı Mısır arasında olan mâceranın tefahhusuna ve kendinin emâneti ber 'âti zuhûruna tâlib olduğudur (Hamdî, ss.364-369)

Bir gün şah Reyyan bir rüya görür, hiç kimse bu rüyayı tabir edemeyince artık şahın yanında olan Yûsuf'un zindan arkadaşı Yûsuf'u hatırlar. Yûsuf rüyayı tabir eder. Şah Yûsuf'u affettiğini, yanına getirilmesini onu nedim-i hâs edeceğini söyler. Ancak Yûsuf'un cevabı ilginçtir. Zaten yıllardır haksız yere zindanda kalmıştır. Kendisine iftira edenlerce yüzleştirilmek ve adını temize çıkarılmasını ister. Şah Mısır kadınlarını toplar. Onlar suçlarını itiraf ederler. Yûsuf'un masumiyetini ikrar ederler. Züleyhâ da oradadır, o da Yûsuf'un hiç hata ve günahı olmadığını kendisinin "aşk ile gümrâh" olduğunu, onu zorladığını anlatır. Böylece Yûsuf'u adına sürülen leke temizlenmiş olur.

Yûsuf aleyhi 's-selâm kâ'r-ı zindândan hurûc ve evc-i izzete urûc ettiğidir ve Kıtîr'in dâr-ı fenâdan menzil-i bekâyâ göç ettiğidir (Hamdî, ss.369-373)

Aradan zaman geçer. Kıtîr vefat eder. Yûsuf zindandan çıkar. Bundan sonra Yûsuf'un ikbal dönemi başlayacaktır.

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Ekmekçinin Şerbetçinin Rüyası (N.Bekiroğlu, ss.160-161)

Yûsuf'a zindanda rüya yorumu bilgisi verildikten sonra Yûsuf iki mahkûmun rüyalarını yorumlar. Yorum aynen gerçekleşir. Mahkûmlardan biri asılır, diğeri salıverilir. Yûsuf salıverilen şerbetçiden kendisini efendisinin yanında anmasını ister. Masumluğu bilinsin ister. Ancak şerbetçi unuttur. Aradan yıllar geçer.

Firavn'ın Rüyası (N.Bekiroğlu, ss.162-164)

Firavn bir gece çok etkileyici bir rüya görür. Kâhinler, müneccimler, rüya yorumcularını çağırır. Rüyasının tabirini ister. Ancak hiçbiri Firavn'ın rüyasına bir anlam veremez. Firavn endişe içindeyken şerbetçi aniden Yûsuf'u hatırlar.

Yûsuf'un Yorumu (N.Bekiroğlu, ss.165-167)

Şerbetçi zindandaki Yûsuf'un yanına gider. Yûsuf'a firavnın rüyasını nakleder. Yûsuf rüyayı yorumlar. Arda arda gelecek iki yedi yılı, önce bolluk yıllarını, sonra kıtlık zamanları geleceğini haber verir. Firavn bu yorumdan çok etkilenir ve Yûsuf'u yanına çağırır.

Sor Bakalım Efendine (N.Bekiroğlu, ss.168-169)

Yûsuf Firavnın davetine sevinir ancak zindana atıldığı zamanki masumiyeti bilinsin ister. Şerbetçiye “Dön” der “Efendine sor bakalım, Mısırlı kadınlar neden ellerini kesmişlerdi?” Şerbetçi durumu Firavn’a nakleder. Firavn Yûsuf’un zindana atılmasında payı olan herkesi saraya toplar. Bu toplantıda Züleyhâ’nın kocası-ki vefat etmiştir- hariç herkes oradadır.

Züleyhâ Oradaydı (N.Bekiroğlu, ss.170-174)

Firavn Yûsuf’u Mısırlı kadınlarla yüzleştirir. Onlar da hallerini itiraf ederler. “Yûsuf bize hiçbir zaman kötü niyet beslemedi. O iffetin ta kendisiydi. O çağırmadı, biz ona gitmek istedik.” Daha sonra Firavn Züleyhâ’yı çağırır. Züleyhâ üzerinde yorgun yıllar geçmiş, yüzünde çizgiler, saçlarında aklar.. Ama her zamankinden daha fazla Züleyhâ’dır. Firavn sorar: “Bize söyleyecek bir şeyin var mı Züleyhâ?” Yûsuf, Züleyhâ’nın sınavını tamamlamasını diler. “Bana gelişini tamamla ki Züleyhâ, sana geleyim” diye geçirir içinden. Dua eder: “Rabbim sen onun göğsünü aç, belini büken yükünü kaldır üzerinden.” Züleyhâ konuşur: “Rabbim tanığımdır ki, o masumdur, onu isteyen bendim. Şimdi olduğum benden başka olan bendim”. Yûsuf’un kalbinden oniki karanlık yıla yetecek kadar güneş bir arada akar. “Züleyhâ” der “Şimdi buldum seni, geçekliğini”

Değerlendirme

Bu bölümün her iki yazar tarafından hemen hemen aynı şekilde anlatıldığını görmektediriz. Yûsuf zindandan çıkar ve alnına sürülen leke temizlenir. Burada üzerinde durulması gereken tek fark N. Bekiroğlu’nun eserinde Yûsuf’un Mısır hanımları ve Züleyhâ ile yüzleştirildiği sahnedeki yorumlardır. Firavn Mısır hanımları durumlarını itiraf ettikten sonra Züleyhâ’ya ‘Bize söyleyecek bir şeyin var mı?’ diye sorduğunda Yûsuf’un dua etmesi ve Züleyhâ’nın doğru hareket ederek “sınavını tamamlaması” dikkat çekici ve Hamdî’de bulunmayan bir yorumdur. Züleyhâ tekâmüle ulaşmış Yûsuf da onun gerçekliğine kavuşmuştur. Nazan Bekiroğlu bu sahneyi bir bakıma Züleyhâ’nın hakikate ulaşmadaki en önemli basamak olarak kabul eder. Yûsuf bunu şöyle ifade eder: “Şimdi buldum seni, gerçekliğini”.

Her iki eser arasındaki bir diğer fark ise, Züleyhâ’nın eşinin vefatı konusudur. N. Bekiroğlu Yûsuf’un Mısırlı hanımlar ve Züleyhâ ile yüzleştirildiği sahneden önce vefat ettiğini söyler. Hamdî’nin eserinde bu daha sonra gerçekleşecektir. Yûsuf zindandan çıktıktan sonra bir süre daha Züleyhâ ile yolları ayrıdır. Hatta Züleyhâ’ya herhangi bir yönelmesi yok gibidir. Yûsuf’un

Züleyhâ'nın aşkından müstağni olduğu gibi bir anlatım vardır. Esasen bu Hamdî'nin hikâyesinin başlarında geçen Yûsuf ile Züleyhâ'nın ilk karşılaşmalarında birbirlerini tanımaları anlatımına ters düşmektedir.

13- ZÜLEYHÂ'NIN DÜŞKÜN ZAMANLARI

a- Hamdî'nin Eserinde:

Züleyhâ'nın vefât-ı Kıtîr'den sonra mâcerası ve envâ-ı belâsıdır (Hamdî, ss.373-378)

Züleyhâ'nın artık zor zamanlarıdır. Çünkü Kıtîr'in vefatı ile izzet ve devlet günleri geride kalmıştır. Yûsuf'a aşkı ise hâlâ gönlünde taze olmakla beraber Yûsuf'tan çok uzaktır. Sürekli ağlamaktan ve gam çekmekten yılların yorgunluğu ve bitkinliği ile güzelliğini kaybetmiştir. Eski şaşaalı günlerden eser kalmamıştır. Artık çok sade bir Züleyhâ vardır. Yûsuf'tan haber veren herkese altın, gümüş, mücevher verdiği için malı mülkü de kalmamıştır.

Züleyhâ rah-ı Yûsuf'da aleyhi's-selâm nâydan tekye-gâh bünyâd ettiği ve Yûsuf'un aleyhi's-selâm atı düpürdüsün gâh gâh gûş etmek ile gam-gîn dilin şâd ettiği'dir (Hamdî, ss.378-381)

Yûsuf'un geçmesini beklediği yola neyden bir tekye-gâh(dayanacak yer) yaptırır ve her daim yolunu gözler. Artık kimse yüzüne bakmaz olmuş, malı mülkü kalmadığı için haber getireni de kalmamıştır. O her şeye rağmen bekler. Yûsuf tarafından gelen olsa o tarafın tozu artık görmeyen gözlerine nur olur. Bazen özlemi arttıkça yolları öper. Bazen kandırırlar Züleyhâ'yı Yûsuf geçti diye. Ama o anlar doğru olmadığını, gözlerim görmese de can gözüm bilir Yûsuf olup olmadığını der.

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Züleyhâ'nın Gençliğini ve Güzelliğini Kaybetmesi (N.Bekiroğlu, ss.140-141)

Yûsuf zindanda iken Züleyhâ o kadar çok acı çeker ki gençliğini ve güzelliğini kaybeder. Aynı aynaların önünde durup kendine bakar bir akşam. Kandiller, ayna, odayı dolduran buhur aynıdır. Züleyhâ'nın kalbinde sevda da aynı ama Züleyhâ farklıdır artık. Yûsuf'un güzelliği ile böylesine doluyken yüreği, görüntüsünü kendisine yakıştıramaz.

Züleyhâ'nın Gençliğini ve Güzelliğini Geri İstemesi (N.Bekiroğlu, ss.142-144)

Gençliği ve güzelliği kendisini terk ederken kalbine bir acı inen Züleyhâ, Rabbine yalvarır. Gençliğini ve güzelliğini geri vermesini ister. Bilir, bunu iste-

mek mucizedir. Ama insanın dört bir yanı mucizelerle çevrili değil midir? Ağlar, dua eder. Ancak duası kabul edilmez. Çünkü bu dua yazıcının yorumuna göre Züleyhâ'nın sevk edildiği yolculuğun mutabıkı olan bir dua değildir. Çünkü Züleyhâ güzelliğini sureti olarak geri istiyordur. Hâlâ sırtında dağlar vardır.

Öykü: Dilenci ve Züleyhâ

Dilencinin Züleyhâ'ya Gülümsemesi (N.Bekiroğlu, ss.145-146)

Züleyhâ yalnız gençliğini ve güzelliğini değil bütün servetini ve gücünü de kaybetmiştir. Bir yandan yaşlılık bir yandan hastalık kuşatsa da hâlâ en çok acıyan yeri kalbidir. Züleyhâ hâlâ aşktır.

Onun hayatta tek dayanağı Yûsuf'un dahil olduğu eski zaman düşleridir. Yûsuf'tan bir haber bekleyerek, onun soluduğu havayı solumak, Yûsuf'un gözlerinin değdiği yerlerde kendini avutarak günlerini geçirmektedir. Bir gün yine Yûsuf'un hayali ile dalgın bir halde iken ani bir sesle irkilir. Elinde asa, sırtında yırtık elbiselerle bir dilencidir bu. Züleyhâ'ya "Sen beni hatırlamazsın, bir zamanlar bana çok yardım etmiştin, keşke ben de sana bugün yardım edebilsem, ne var ki sana verebilecek hiçbir şeyim yok, kalbimin dışında. Dilenci bütün kalbiyle gülümser Züleyhâ'ya. Yûsuf'u yitirdiğinden beri ilk kez kalbi genişler Züleyhâ'nın. Dillere yeni bir deyim yerleşir: Dilencinin Züleyhâ'ya gülümsemesi.

Bu bölüm sadece N.Bekiroğlu'nun eserinde vardır.

Değerlendirme

Hamdî, Yûsuf zindanda iken özellikle eşi vefat ettikten sonra zor zamanlar geçirdiğini anlatmaktadır. Züleyhâ bütün servetini Yûsuf'tan haber getirenlere bahşiş olarak vererek tüketmiştir. Yaşı ilerlemiş, gözleri görmez olmuş, güzelliğini kaybetmiştir. Bütün zamanını Yûsuf'un geçmesini umud ettiği yollarda geçirir. Kalbi hâlâ büyük bir aşkla doludur.

Nazan Bekiroğlu'nun eserinde ise eşinin vefatından bahsedilmez. Ancak yorucu yılların etkisiyle gençliğini ve güzelliğini kaybeder. Züleyhâ bu süreci Züleyhâ'nın yeterince olgunluğa henüz ulaşmadığı bir süreç olarak nitelemektedir.

14-ZÜLEYHÂ'NIN HAK DİNE YÖNELMESİ

a- Hamdî'nin Eserinde:

Züleyhâ râh-ı cânâna gelip arz-ı hâl için figâna gelip iltifât olunmadığı sebepten put sıyıp ihlâs ile imâna geldiğidir (Hamdî, ss.381-385)

Bir gece Züleyhâ vecde gelip putu önünde secde eder. “Ömrüm boyunca sana ibadet ettim artık görmeyen gözlerime ışık ver de Yûsuf’u görebileyim” diye yalvarır. Yıllardır olduğu gibi yine dualarına karşılık bulamayınca birden öfkelenir ve zihni berraklaşır. Putu parçalar ve onun aslında bir taş parçası olduğunu fark eder. Hak dine yönelir, gözyaşlarından abdest alır. Allah’a yönelir ve günahlarının affını diler.

b- Nazan Bekiroğlu’nun Eserinde:

Züleyhâ’nın Kendi Tanrısında Aradığını Bulamayışı (N.Bekiroğlu, ss.131-133)

Kalbindeki acı ve ağırlıkla Züleyhâ bir sabah tanrısına seslenmek ister, mabe-de gider. Tanrısına seslenir “duy sesimi” der “yıka içimi” diye yalvarır, yakarır. Bir işaret bekler tanrısından. Saatlerce ağlar, aşkından mı yoksa sesini tanrısına duyuramamış olmaktan mı kendisi de bilemeden ağlar. Bir an bir farklılaşma hisseder yüreğinde, düşündüğü kendi tanrısı değil Yûsuf’un tanrısıdır.

Züleyhâ’nın, Yûsuf’un Rabbini Bilmesi (N.Bekiroğlu, ss.136-138)

Tapınağın taş zemininde saatler geçiren Züleyhâ doğrulurken kalbinde de-rin bir sessizlik ve aydınlık buldu. Artık Yûsuf’un Rabbine yönelmiştir.

Züleyhâ’nın ilk duası (N.Bekiroğlu, ss.139)

Rabbini bilen Züleyhâ’nın ilk duası yine aşka dairdir. “Rabbim her şeye ra-zıyım, yeter ki aşktan azad etme kalbimi. Aşkla var olduğum yerde yine aşkla yok olayım”... “Rabbim” der Züleyhâ, “çıkart aradan takılıp kaldığım tenimi, kaldır aradan saf aşkla aramdaki perdeleri”

Esasen her iki eserde de Züleyhâ’nın bir ruhsal tekâmül süreci yaşadığı ve ancak bu süreci tamamladıktan sonra Yûsuf’a kavuşabildiği yaklaşımı ortak tema olarak hikâye akışını belirlemektedir.

Değerlendirme

Züleyhâ’nın Hak dine yönelme zamanı her iki yazar tarafından farklı dö-nemlerde anlatılmıştır. Nazan Bekiroğlu’nun eserinde Yûsuf zindana düş-tükten sonra Züleyhâ ruhsal bir arayış içine girer, acı içerisinde kıvrılırken yüce bir kudretten yardım isteme ihtiyacı hisseder. Ancak yüreğindeki tanrı-sından bir ize rastlayamaz. Bu sıkıntılar içindeyken bir an Yûsuf’un bahsetti-ği Tanrı’ya yöneldiğini fark eder. Züleyhâ’nın ilk duası da ilginçtir. Züleyhâ imânın hakîkatine kavuşunca aşkında da böyle bir evrilme başlar. Mecâzi olandan geçip saf aşka ulaşmak için dua eder.

Hamdî'nin eserinde ise Züleyhâ'nın hak dine yönelmesi daha sonraki zamanlara tekâbüle eder. Yûsuf'un zindandan çıkıp ikbal ve izzete ulaştığı zamanlarda Züleyhâ bir süre daha yalnız ve düşkün yaşayacaktır. Ancak Yûsuf'a olan aşkı hep taze kalacaktır. Züleyhâ böyle bir haldeyken ani bir kalp duyarlığı ile putunun bir taş parçası olduğunu fark eder ve hak dine yönelir.

15-ZÜLEYHÂ İLE YÛSUF'UN TEKRAR BULUŞMASI VE EVLENMESİ

a- Hamdî'nin Eserinde:

Züleyhâ halvet-hâne-i Yûsuf'a aleyhi's-selâm zafer bulup anun duası berekatında basar-ı nûr bulup tarâvet-i şebâb ile bâğ-ı cemâl-i tâze vü ter olduğudur (Hamdî, ss.385-389)

Züleyhâ'nın yakarışları Yûsuf'a malum olur. Bu kadar gönülden dua eden kim diye merak eder ve yardımcılarına onu bulmalarını emreder. Züleyhâ'yı bulup Yûsuf'un huzuruna getirirler. Züleyhâ ona dualar eder. Yûsuf Züleyhâ'yı aşına bulur, kim olduğunu sorar. Bu sohbet gerçekten yürek yakıcıdır. Züleyhâ başından geçenleri anlatır. Yûsuf Züleyhâ'ya yardım etmek ister, talebini sorar. Züleyhâ ise gençliğini ve gözlerinin tekrar kavuşmak ister. Yûsuf dua eder, Züleyhâ gençliğine ve tazeliğine kavuşur. Başka bir arzusu olup olmadığını sorunca Yûsuf, Züleyhâ bitmez tükenmez aşkıyla Yûsuf'a kavuşmayı diler. Yûsuf gayb âlemine döner yüzünü ve ilahi bir işaret bekler. Cebrail gelir ve Hak katında nikâhlarının akdedildiğini, dünyada da evlenebileceklerini haber verir.

Mâh-ı Ken'ân be-emr-i Yezdân Mihr-i Mağrib'e nikâh ve nimet vaslını mübah ettiğidir (Hamdî, ss.389-392)

Bu buyrukla Yûsuf görkemli bir törenle Züleyhâ ile nikâhlanır. İki sevgili böylece kavuşurlar.

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Bismillah Gazeli, Yûsuf'un Dilinden (N.Bekiroğlu, ss.175-176)

Bu kısımda Yûsuf'un dilinden, Züleyhâ ile yepyeni bir başlangıç yapmanın sevinç ve heyecanını dile getiren şiirsel bir metin vardır. Yûsuf "hakikat-i Züleyhâ'ya Bismillah" deme makamındadır.

Özet: Yûsuf'un Mısır'a Aziz Olması ve Züleyhâ ile Evlenmesi (N.Bekiroğlu, s.177)

Artık Yûsuf için izzet ve ikbal dönemi başlamaktadır. Firavn Yûsuf'u Mısır' aziz tayin eder ve Züleyhâ ile evlendirir.

Değerlendirme

Hamdî'nin eserinde Yûsuf ile Züleyhâ'nın kavuşmaları yine masalsi motiflerle süslenmiştir. Yûsuf Mısır'a aziz olur ve ikbâl dönemini yaşamaktadır. Bu arada Züleyhâ kocasını kaybetmiş, malını mülkünü bitirmiş, bîçâre bir düşkün olarak ama aşkla yaşamaktadır. Hak dini bulduktan sonra günahları için Allah'a o kadar içten yalvarır ve dua eder ki, onun bu yakarışları Hz. Yûsuf'a malum olur. Züleyhâ'yı buldurtur. Züleyha, Yûsuf'un duası ile gözlerine ve gençliğine güzelliğine kavuşur ve evlenirler. Yûsuf'un sanki pek de umurunda değil gibidir. Evlenmek isteği Züleyhâ'dan gelir.

Nazan Bekiroğlu ise Yûsuf'un zindanda Züleyhâ'yı hatırladığı ve onun sınavını tamamlamasını beklediği şeklinde olayı hikâye eder. Yûsuf'un adının temize çıkıp aziz olması ve ardından Züleyhâ ile evlenmeleri arasında pek zaman farkı yokmuş gibi anlatılmaktadır.

Nazan Bekiroğlu'nun bu şekilde bir akışı tercih etmesini, hikâyenin her iki kahramanı için de Yûsuf'un zindan yıllarını bir çile-olgunlaşma evresi olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz. Bir bakıma her iki kahraman da birbirlerinden uzak ancak paralel bir ruh süreci yaşamıştır. Nazan Bekiroğlu'nun zindandaki kapılara verdiği isimler de çok manidârdır. Bir, Tevbe kapısı. İki, Azap Kapısı... Dokuzuncu ve son kapı, Yusuf'un kalbinin kapısıdır.

Nazan Bekiroğlu'nun eserinde Yûsuf'un zindanda Züleyhâ'yı hatırladıktan sonra tam bir âşık rolü ile sürece devam ettiğini söyleyebiliriz. Züleyhâ'nın gerçekliğini bulmak ve ona kavuşmak ister. Burada bir nokta daha belirtilmelidir. Hamdî'nin eserinde Züleyhâ'nın dilinden çok sayıda gazele rastlanmaktadır. Ancak Yûsuf'un dilinden Züleyhâ için söylenmiş tek bir gazel dahi yoktur. Nazan Bekiroğlu'nun eserinde ise Yûsuf'un bir âşık olarak daha güçlü bir vurgusu vardır. Yazarın kendi üslubu ile Yûsuf'un dilinden Züleyhâ için söylenmiş gazeller vardır: Bismillah gazeli, Merhaba gazeli gibi. Nazan Bekiroğlu özellikle zindandan sonraki süreçte Züleyhâ'dan ziyade Yûsuf'un aşk halleri üzerinde durmaya yönelmiştir.

16-ZÜLEYHÂ İLE YÛSUF'UN EVLENDİKTEN SONRA YAŞADIKLARI

a- Hamdî'nin Eserinde:

Yûsuf aleyhi's-selâm muhabbet-i Züleyhâ istilâ ettiği ve anun için ibâdet-hâne yaptığıdır (Hamdî, s.392-396)

Züleyhâ'nın yer aldığı son kısım olan mesnevinin bu bölümünde onun büyük aşkı övülür. Bu büyük aşkın bir bakıma bir anlam arayışı olduğuna dikkat çekilir. Bundan sonra Züleyhâ'nın mecâzi aşktan ilahi aşka yönelik süreci başlar:

*Geçti aşk-ı mecâzı kantarasın
Açtı yâr-ı hakîki manzarasın
Kalmayıp dilde Yûsuf eşvâkı
Doldu şems-i hakikat eşrâfi
İçti çün şerbet-i hakikatten
Geçti cümle mecâz-ı lezzetten*

.....

*Çün Züleyhâ'yı zinde eyledi aşk
Anı Mevlâ'ya bende eyledi aşk⁶⁷
Yûsuf Züleyhâ için bir ibadethane yaptırrı.*

b- Nazan Bekiroğlu'nun Eserinde:

Merhaba Gazeli, Yûsuf'un Dilinden Evlendikleri Gecenin Sabahında(N. Bekiroğlu, s.178-180)

Yûsuf'un Züleyhâ'ya hitaben, aşkını dile getirdiği bir gazel yer almaktadır.
*Ben Yûsuf, sınanmış bir kalbin sahibiyim
Şöyle buyur. Bu kalp senin efendim.
Şimdi ben, Yûsuf, tut ki Mısır'a azizim, efendiyim
Boynumdaki künyede hala vasfım yazılı: Züleyhâ'ya köleyim⁶⁸*

Züleyhâ'nın Duasının Kabul Zamanının Gelmesi (N.Bekiroğlu, ss.181-182)

Züleyhâ, Yûsuf ile evlendikleri gecenin sabahında endam aynalarına bakar. Mutlu ama gençliği ve güzelliği olmayan bir kadındır. Yüzündeki her bir çizginin, saçlarındaki her bir akın öyküsünü hatırlar. Hepsini sever. “Rabbim” der “Artık senden beni bu dünyaya bağlayacak bir şeyi istemiyorum. Bana öyle bir kalp ver ki, senin yakınlığımı istemekten başka hiçbir yakınlığı içinde barındırmasın.” Züleyhâ artık sureti aşmış, asıl olana yönelmiştir. Sureti aşmış olmanın ödülü olarak ona gençliği ve güzelliği geri verilir. Züleyhâ o günden sonra bir daha hiç aynalara bakmaz.

Hamdî, Yûsuf'un duasıyla Züleyhâ'nın gençliği ve güzelliğine kavuştuğunu söylerken N.Bekiroğlu bunu Züleyhâ'nın sureti aşmasının ödülü yani bireysel serüvenindeki çabasının karşılığı olarak verildiğini belirtir.

67 Hamdî, *Yûsuf'u Züleyhâ*, s. 394.

68 Nazan Bekiroğlu, *Yûsuf ile Züleyhâ*, s. 180.

Efendim Gazeli, Yûsuf'un Dilinden (N.Bekiroğlu, ss.183-187)

Züleyhâ için Yûsuf'un dilinden aşkını anlatan manzum bir bölümdür.

Sen gerçekleşen rüya

Fenâyâ giden yolun sahibesi, beyhude değilmiş çöl oluşun⁶⁹

Züleyhâ'nın Servetini Geri İstemesi (N.Bekiroğlu, ss.193-194)

Mısır yedi yıl kıtlık çeker, çok acılı zamanlar geçirir. Züleyhâ Rabbine dua eder. Servetini geri ister. Bu zor zamanda birilerini derdine ilaç olmak, geçmişteki gibi değil, hepsini ihtiyaç sahiplerine dağıtabilmek için servetini geri ister. O kadar içten dua eder ki, duası kabul edilir. İlk servetini kendi kalbinin acısına ses veren, yani Yûsuf'tan haber getiren herkese dağıtarak tüketen Züleyhâ, bu kez kalbinden ve gözlerinden acı geçenlere, yani elinin yetebildiği herkese dağıtarak bitirir.

Özet: Mısır ile Ken'an Arasında(N.Bekiroğlu, s.200-202)

Yazarın da belirttiği üzere Züleyhâ son kez Yûsuf'un babası Yakub ile bulunduğu sahnede görünür. Yakub Peygamber Mısır'a gelir. Yûsuf babasını kendi koltuğuna oturtur. Sonra hepsi onbir kardeşi, annesi ve babası, on bir yıldız, ay ve güneş hükmünce durarak Yûsuf'un önünde, Yûsuf'un arkasındaki Yûsuf'u görek, meleklerin Âdem'e secdesi hükmünce, suretâ Yûsuf'a değil ama Yûsuf'un manasına eğilirler, selam verirler. Rüya gerçek olur. Tam o sırada kapı açılır usulca, Züleyhâ görünür. O da Yûsuf'un gerçekleşen rüyasına böylece katılmış olur.

Değerlendirme

Hamdî'nin eserinde Yûsuf ile Züleyhâ evlendikten sonra Yûsuf Züleyhâ'ya âşık olur. Çünkü aşk sirayet edicidir.

Züleyhâ'nın aşk yolculuğu övülür ve Yûsuf'a kavuştuktan sonra mecâzi aşktan ilahi aşka yöneldiği anlatılır. Hamdî de bir bakıma Züleyhâ'nın seyr ü sulukunu böylece tamamlar. Züleyhâ mesnevinin bundan sonraki kısmında Yûsuf'un vefat ettiği sahnede görünür. Yûsuf'un ölümüne çok üzülen Züleyhâ Yûsuf olmadan bir an bile yaşamak istemez ve bir hançer saplayarak canını aşka bağışlar. Burası eserin son sahnesidir.

Nazan Bekiroğlu'nun eserinde ise Yûsuf ile Züleyhâ evlendikten sonraki kısımlarda yine Yûsuf'un dilinden bir gazel vardır.

Züleyhâ servetini geri ister. Bu kez sadece kendisi için harcadığı ilk serveti gibi değil, kıtlık içindeki Mısır halkı için harcamak ister. Bu anlatım

⁶⁹ Nazan Bekiroğlu, *Yûsuf ile Züleyhâ*, s. 185.

Hamdî’de yoktur. Nazan Bekiroğlu bir bakıma Hak için halk rızası anlayışına atıf yapmaktadır. Aşkın bencil ve bireysel olanı mecâzi kısmında çilesini tamamlayıp sınavını geçen Züleyhâ hakîki aşk yoluna evrilmeyi başarmıştır. Nazan Bekiroğlu’nun eserinde Yûsul ve Züleyhâ’nın ölümlerinden bahsedilmez. Hikâyedeki yedi yıl kıtlık ve bolluk zamanları, Hz. Yûsuf’un kardeşleri ile buluşmaları, babasına kavuşması gibi olaylar zincirinin son halkasında on bir kardeşi, anne ve babasının Yûsuf’un huzurunda durup onu selamladıkları sahnede Züleyhâ kapıdan içeri süzülerek Yûsuf’un rüyasına dahil olur. Böylece hikâyede son kez Züleyhâ görünür.

SONUÇ

1. Hamdî’nin eseri klasik anlamda romanın bizim edebiyatımızdaki karşılığı diyebileceğimiz mesnevidir. Nazan Bekiroğlu’nun eseri ise modern anlamda tıpatıp roman demek zordur. Ancak mesneviye benzeyen, şiire çok yakın bir romandır denilebilir. Nazan Bekiroğlu eserini daha önceki Yûsuf ile Züleyhâ’lar gibi manzum olarak kaleme alması metin içine birçok yerde manzum bölümler ekleyerek metnin şiirsel havadan uzaklaşmasından sakınmıştır.
2. Her iki eserde ufak yer değiştirmeler dışında hikâyeye morfolojisi aynıdır denebilir. Nazan Bekiroğlu’nun, Hamdî’nin olay örgüsüne sadık kalmakla birlikte yoğun olarak kendi Yûsuf ile Züleyhâ’sını yazdığını söylemek gerekir. Hikâyeyi masalsı havasından kurtarıp insanî bir aşk hikâyesi (güncel ve canlı) olarak anlatmıştır. Zaman zaman Hamdî’nin akışını takip etmediği, kendisinin tasarrufu ile akışı belirlediği bölümler vardır.
3. Her iki eserde de zaman kavramı netleşmez. Hikâyenin ana kaynağı Tevrat ve Kur’an’daki anlatıya paralel olarak Eski Mısır’da firavunlar döneminde yaşanmaktadır.
4. Hikâyede mekân genel olarak Eski Mısır’dır. Hamdî’nin eserinde Züleyhâ Mağriblidir. N. Bekiroğlu’nun eserinde ise Mısırlıdır. Yûsuf, Ken’an ilinden Hz. Yakub’un oğludur.
5. Hamdî’nin eseri hacim olarak daha fazladır. Bu fazlalık da hikâyenin daha uzun ve ayrıntılı anlatılmasının yanında, eserde masalsı ve olağanüstü öğelere yer verilmesindedir. Nazan Bekiroğlu’nun eserinde ise masalsı anlatımlar çok daha azdır. Rüya motifinin kullanıldığı kısımlar, rüzgârın konuşması dışında pek fazla masalsı öğeye rastlanmaz. Na-

zan Bekiroğlu eserinde daha çok kahramanların iç dünyalarını tasvir ve duygularını tahlil nitelikli anlatımları tercih etmiş, daha somut bir aşk hikâyesi oluşturmuştur.

6. Her iki eserde de tasavvufî öğelere son derece geniş yer verilmiştir. Ancak bunu direkt fark edilecek şekilde değil, hikâyenin alt metin okumaları şeklinde izlemek mümkündür. Şem, pervane, fenâ, aşk-ı mecâzi, aşk-ı hakiki gibi kavramlara her iki eserde de sık sık rastlanmaktadır. Her iki yazar da aşkı insan-ı kâmil olma yolunda bir basamak olarak görmektedir.
7. Nazan Bekiroğlu'nun eserinde Züleyhâ vurgusu biraz daha güçlüdür. Züleyhâ'nın iç monologları olarak nitelendirebileceğimiz kısımlarda onun kendini ifade edebilen güçlü bir figür olarak işlenmiş olduğu görülmektedir. Özellikle "Züleyhâ'nın Gelecek Zamanlara Seslenmesi" adlı bölümde bu vurgu dikkat çekicidir. Hamdî de esasen Züleyhâ'ya geniş yer vermiş, ona kendi dilinden Yûsuf'a aşkını anlatan gazeller söyletmiş, onun aşkını övmüştür. Ancak Hamdî'nin eserinde Züleyhâ'nın varlığı Yûsuf'a olan aşkıdan ibaret gibidir.
8. Yûsuf ile Züleyhâ dışındaki karakterlerde isim farklılıkları vardır. Züleyhâ'nın eşi N.Bekiroğlu'nun eserinde Potifar, Hamdî'de Kıtîr olarak geçer. Mısır hükümdarını N.Bekiroğlu Firavn, Hamdî ise Şah Reyyan olarak isimlendirmektedir. Genel olarak bakıldığında Hamdî'nin eserinde çok daha fazla isim ve şahıs yer almaktadır.
9. Nazan Bekiroğlu, Hamdî'nin eserinde hiç bahsedilmeyen orijinal, kendine özgü deyim ve anlatılar kullanmıştır: Züleyhâ'nın gülümsemesi, Dilencinin Züleyhâ'ya gülümsemesi, Vurgun Yiyen Mahir Balıkçı, Yûsuf'un gömleğini Mısır'ın batı kapısına astılar gibi bölümler buna örnektir. Ayrıca Yûsuf'un dilinden söylenen gazeller, yani Yûsuf'un Züleyhâ'ya aşkını terennümü de sadece Nazan Bekiroğlu'nun eserinde vardır.
10. Her iki eserde de rüya, kuyu, zindan motiflerine sık sık bazen gerçek bazen de mecâzi anlamlarıyla atıf yapılmaktadır.
11. Hamdî'nin eserinde bazen Züleyhâ'nın bazen de başka kadınların şahsında kadın hilekârlığı üzerinde sıkça durulmaktadır. Nazan Bekiroğlu'nun eserinde böyle bir yaklaşım görülmemektedir.

KAYNAKÇA

- AYTAÇ Gürsel, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, (İstanbul: Say Yayınları, 2009).
- BEKİROĞLU Nazan, *Yûsuf ile Züleyhâ*, (İstanbul: Timaş, 2009).
- BULDUK Zeki, *Züleyha-Hüzün Bulutlarından Ağlayan Kadın-*, (İstanbul: Hayykitap, 2010).
- BURSEVÎ İsmail Hakkı, *Rûhu'l-Beyân (Kur'ân Meâli ve Tefsiri)*, (İstanbul: Erkam, 2007).
- ÇETİN Nurullah, *Yeni Türk Şairinin "Yusuf ile Züleyha Hikâyesi" Duyarlılığı*, (Ankara: Hece, 2004).
- ENGİNÜN İnci, *Mukayeseli Edebiyat*, (İstanbul: Dergah Yayınları, 1992).
- HAMDÎ Hamdullah, *Yûsuf'u Züleyhâ*, Haz: Naci Onur, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1991).
- LEVEND Agah Sırrı, *Türk Edebiyat Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998).
- ÖZTEKİN Nezahat, "Mukayeseli Edebiyat –Araştırma Tarihi ve Yöntem", *Turkish Studies –International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 2/4, Fall 2007, s.675-676 (www.turkishstudies.net).
- TİEGHEM Paul Van, *Mukayeseli Edebiyat*, Çev: Yûsuf Şerif Kılıçel, (Ankara: Maarif Matbaası, 1943).
- ÜST Sibel, "Bir Aşkın İki Hikâyesi Üzerine Şeyyad Hamza'nın Yûsuf ile Züleyhâ'sı Üzerine Bir Karşılaştırma" *Turkish Studies –International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume: 4/7, Fall 2009, s.796-825 (www.turkishstudies.net).
- WELLEK Rene-WARREN Austin, *Edebiyat Teorisi*, Çev: Ömer Faruk Huyugüzel (İzmir: Akademi Kitabevi, 2005).